Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HOLBÆK AMTS ØKONOMISKE SELSKAB

1812 – 1962

HOLBÆK AMTS ØKONOMISKE SELSKAB

1812 – 1962

HOLBÆK AMTS ØKONOMISKE SELSKAB

1812 - 1962

JYDERUP

1963

DETTE SKRIFT ER TRYKT I 600
NUMMEREREDE EKSEMPLARER,
HVORAF DETTE ER

NR.

Tilrettelæggelse og tryk: Holbæk Amts Bogtrykkeri. Klicheer: Kondrup & Rasmussen Reproduktionsanstalt. Skrift: Intertype Garamont. Papir: Matglittet krideret kunsttryk.

INDHOLD

Tiden omkring 1800	9
Selskabets første år .	13
Præmieuddeling og træplantning	19
Husdyrbrug	33
Planteavl	42
Selskabet og dets mænd efter 1900 .	50
150 års jubilæet 1962 .	56

Selskabets embedsmænd 1937—1962.

FORORD

Holbæk Amts økonomiske Selskab har den 2. juli 1962 bestået i 150 år og gennem dette tidsrum virket som et selvstændigt landøkonomisk selskab med særlig tilknytning til de større gårde.

Selskabets medlemstal har aldrig været stort, men de skiftende generationers mænd har evnet at føre det fremad og skabe det en plads i Holbæk amt. Med hjemsted i amtets centrum, Jyderup, står det stadig virksomt og er gennem en årrække tilsluttet De samvirkende sjællandske Landboforeningers fællesskab.

Ved de tidligere jubilæer i 75-året, 100-året og 125-året har selskabet udsendt et festskrift, og navnlig 100-års skriftet er omfattende og af stor personalhistorisk interesse. Af disse jubilæumsskrifter findes ikke mere noget restoplag, og de er for adskillige af selskabets medlemmer kun lidet kendte. Man har derfor inden for selskabets bestyrelse gerne villet, at 150-året markeres ved et nyt skrift, der på et begrænset sideantal giver et uddrag af selskabets historie fra 1812—1962 og knyttet hertil en fortegnelse over selskabets embedsmænd gennem de sidste 25 år.

Det er med betænkelighed, at jeg efter bestyrelsens anmodning har påtaget mig arbejdet med dette skrift, men på det givne grundlag var ikke andre til opgaven. For værdifuld støtte under udarbejdelsen takker jeg selskabets konsulent, J. Chr. Tvergaard.

Aggersvold, december 1962.

S. A. Timm.

CARL EMIL GREVE MOLTKE

★ 1773 † 1858

TIL

AAGAARD OG NØRAGER

—

SELSKABETS PRÆSIDENT

1812 — 1844

TIDEN OMKRING 1800

I oktober 1811 udsendte sognepræsten i Vallekilde-Hørve, *Walther,* et cirkulære til amtets beboere med indbydelse til dannelse af et økonomisk selskab i Holbæk amt.

Pastor Walther fik dog ingen tilslutning og først det følgende år, da han som medindbydere havde grev *C. E. Moltke,* Aagaard, etatsråd *Zeuthen,* Tølløse, grev *Lerche,* Lerchenborg, og generalkrigskommissær *van Deurs,* Frydendal, lykkedes det.

Ved et møde den 2. juli 1812, hvor etatsråd Zeuthen præsiderede, blev selskabet stiftet. En komité nedsattes til at udarbejde love og ved frivillige bidrag dannedes et grundfond på 2800 rdl. Selskabets stiftelse tiltrådtes af samtlige amtets godsejere og et stort antal af amtets præster, men hvor mange, der indtrådte som medlemmer, kan ikke ses.

En notits i Berlingske Tidende af 13. maj 1816 fortalte, at love for »Det oeconomsike Selskab i Nye Holbeks Amt« havde fået kongelig stadfæstelse, og var »allernaadigst aldeles gratis konfirmerede«. Om selskabets formål anførtes: »at virke til offentlige Foranstaltningers Fremme og at opmuntre til Flid og Sædelighed, alt i den Hensigt at forøge Velstand og bestyrke Kærlighed til Konge og Fædreland« og videre at man »efter Evne skal henvende Opmærksomheden saavel paa Købstæderne som paa Landet, men i Begyndelsen indskrænker Selskabet sin Virksomhed til Landet og for dette fornemmeligen til at indføre Markfred og Bondejords planmæssige Dyrkning, Haveanlæg, Kreaturers Forædling og Husflid«.

Disse ord om selskabets formål var udtryk for et bredere sigte og måtte ses på baggrund af tidens trange kår og den voldsomme nedgang for kongeriget i årene 1800 til 1814.

Krigens ødelæggelse af søfart og handel og et landbrug i ringe stand var det fremherskende billede, og det stod klart, at i et rejsningens arbejde måtte det for selskabet blive landbruget og her først og fremmest bondebruget, man samlede sig om. Gang efter gang blev det sagt, at agerbrugets forbedring var den sikreste kilde til fædrelandets opkomst, og i det nystiftede selskab måtte omsorgen for andre erhverv træde i baggrunden. Men bag alt lå ønsket om at gavne fædrelandet, og det blev for selskabet drivkraften i dets virksomhed op gennem tiden.

Som første præsident i selskabet valgtes grev *C. E. Moltke,* og til vicepræsident etatsråd *Zeuthen,* pastor *Walther* blev sekretær, som det står, uden honorar.

De dybtgående ulykker for Danmark i årene efter 1800 var for Holbæk amts godsejere det primære, da et økonomisk selskab stiftedes i 1812, men det kan ikke overses, at disse hver især havde rod i tiden før århundredskiftet, i de patriotiske og agrariske rørelser, der kendetegnede oplysningstiden, som den syd fra kom til Danmark i sidste halvdel af det attende århundrede.

Oplysningstidens tanker udløstes i Frankrig med revolutionen, men bragte til enevældens mere besindige Danmark den fremgangsrige udvikling, der fulgte de store landboreformer og de for erhvervslivet betydningsfulde toldlove af 1797. I 1787 nedsattes den store landbokommission med den senere statsminister *C. D. F. Reventlow* som formand og juristen *Christian Colbjørnsen* som sekretær, og allerede i 1787 kom de første forordninger til sikring af bondestandens retsstilling og året efter hovedbegivenheden i bondefrigørelsen, forordningen om stavnsbåndets ophævelse af 20. juni 1788.

Disse første stadier i landboreformerne var for stifterne af økonomisk selskab ikke langt borte, og selskabet fik som vicepræsident *Peter Christian Zeuthen,* der fra 1788 havde været medlem af den store landbokommission og her afløste Colbjørnsen som sekretær, og man havde i amtet haft den ansete konferentsråd *Wilhelm August Hansen* til Frydendal, der efter Reventlow og Colbjørnsen nævnedes som kommissionens mest fremragende personlighed og en mand, hvem bondens ve og vel frem for alt lå på sinde.

For reformarbejdets virkeliggørelse bleve det en væsentlig støtte, at landbruget fra 1750 havde en opgangsperiode med stigende indtægter i penge. Som forholdene var, blev det særlig herregårdene, der drog nytte af disse muligheder, men det befordrede her evnen til at være med i reformarbejdet. Af landbrugsarealet var herregårdene imidlertid kun en lille del, hovedparten lå stadig under fæstegårdene, og selv om man fra disse kunne se fremgangen på de store marker, var lysten til forbedringer og øget høstudbytte ikke altid stor. Vel var alle i gårdmandsbruget ikke fattige, endsige manglede evne, men med øget udbytte fulgte måske øgede afgifter og intet til nytte for efterkommerne. Men den værste og for den driftige bonde næsten uoverstigelige hindring var dog landsby-fællesskabet, der bandt til ensartet drift. Ophævelsen af stavnsbåndet var den første og afgørende begivenhed, men bondejordens udskiftning af fællesskabet måtte uomgængelig blive den næste.

I det århundredgamle landsbysamfund blev tanken om udskiftning af jorden næppe modtaget med velvilje overalt, man var konservativ og imod det ny og ukendte. Men udskiftningen gennemførtes og i virkeligheden under den enevældige regerings tvang. Der udvistes her en sjælden handlekraft, støttet af betydende og oplyste embedsmænd, og blev udskiftningen måske af vekslende

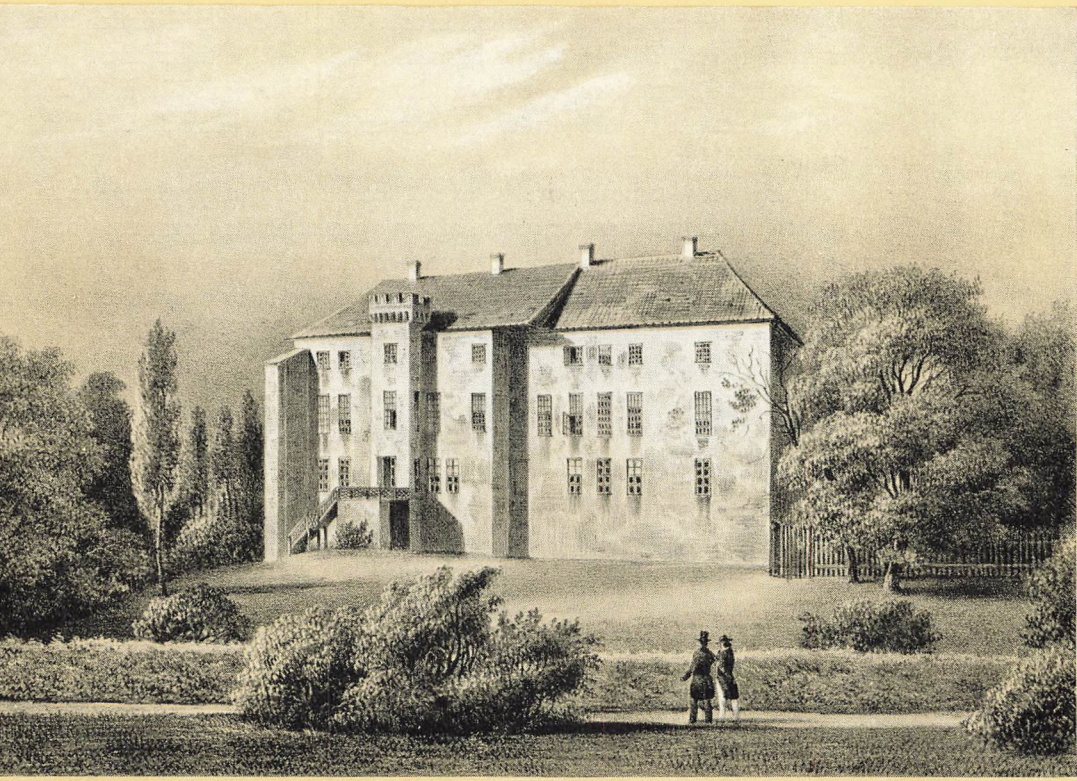

ADLERSBORG,
forhen Draxholm, i Sjælland.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

kvalitet, blev den enkelte steder som på krongodset i Odsherred under den dygtige forvalter *Frants Vilhelm Trojel* gennemført på forbilledlig måde.

Med stavnsbåndets løsning var sket en ændring i godsejernes stilling, og det ubestemte, ikke fastlagte hoveri, der var forudsætningen for herregårdsdriften, kunne ikke opretholdes.

Som erstatning kom et hoveri ifølge overenskomst med en fastlæggelse af ydelsen og dermed muligheden for senere afløsning med afgift i penge. I godsejendom havde fæstejord og hoveripligt på mange måder hørt sammen, og med hoveriafløsningen måtte interessen for fæstegodset derfor blive en anden.

Ansvaret for skatter og afgifter, der under den store landbrugskrise 1818—28 blev en alvorlig byrde for godsejerne, kunne måske friste til at slippe fæstegårdene, selv om omsorgen for kapitalværdierne og ikke mindst »herligheden« måtte virke bremsende. Men også hos gårdmændene lå ofte en ulyst til forandring og ombytning af det billige landgilde med en årlig renteafgift. Vejen til den sidste etape, overgangen til selveje eller arvefæste skulle da også blive lang, og kun få kunne som grev Ludvig Reventlow på Trolleborg i 1788 samle sine bønder og meddele dem hoveriets ophævelse og samtidig erklære de tilstedeværende 88 gårdmænd som fri arvefæstere. På det kongelige gods i Odsherred blev gårdene efter udskiftningens afslutning arvefæste, og da den ansete amtmand over Holbæk amt Carl Michael Løvenskiold i 1804 på grund af svagt helbred tog sin afsked, blev der forbeholdt ham den glæde »at se Maalet for sine Bestræbelser, nemlig at Arvefæsteskøderne til de kgl. Odsherred'ske Bønder maatte uddeles gennem hans Hænder«. Men selv om alt tog sin tid, viste tallene for 1814, at 60 pct. af alle gårde var selveje.

Dette reformernes arbejde var man midt i ved økonomisk selskabs stiftelse, og det måtte naturligt præge dets virke. Landboreformerne med frigørelsen af en hel landbefolkning er med rette betragtet som en af de største omvæltninger i dansk historie. De vakte vel ikke straks udelt begejstring, hverken hos godsejer eller bonde, og det er bemærkelsesværdigt, at frihedsstøtten udenfor Vesterport i 1792 blev rejst af Københavns borgere. Men reformerne skabte i det følgende slægtled i landbruget en stor, jordbesiddende middelstand, der blev forudsætningen for et kommende demokrati.

For godsejerne blev reformerne dog heller ikke til skade, og et rettidigt salg af fæstegodset gav i mange godsers historie en betydelig velstand. Den frigjorte kapital kunne gå ind i opbygningen af anselige, store landbrugsbedrifter, der på forskellig vis blev førende og gav deres bidrag til den for herregårdsdriften gunstige periode, der varede til kort før første verdenskrig.

SELSKABETS FØRSTE ÅR

Ved Efterårsmødet i økonomisk Selskab den 3. december 1816 gjorde vicepræsidenten rede for den begyndte virksomhed og nævnte her til slut, at i sin art var selskabet det første i provinsen.

I andre landsdele var dog allerede tidligere stiftet lignende selskaber, i 1805 »Efterslægtsselskabet paa Bornholm«, nu »Bornholms landøconomiske Forening«, i 1809 »Selskabet til Oplysningens og Industriens Fremme« på Lolland Falster, nu »Maribo Amts økonomiske Selskab« og endelig i 1810 »Randers Amts Landhusholdningsselskab« og senere samme år »Fyns Stifts patriotiske Selskab«. Holbæk Amts økonomiske Selskab var således det femte i rækken og måtte ligesom søsterselskaberne ses som en udløber af »Det kongelige danske Landhusholdningsselskab«. Dette var stiftet 1769 i en for alle erhverv gunstig periode og fik straks fremgang for sin virksomhed. Ulige vanskeligere blev det for de efter 1800 stiftede lokale selskaber. Billedet var da skiftet, faldet i pengeværdien, stigende priser og skatter og begyndende forarmning af landbruget. Hertil kom i 1812 Napoleons nederlag i Rusland og i Danmark statsbankerotten med forordningen af 5. januar 1813.

Med pengeværdiens stabilisering kom faldende priser på landbrugets produkter og den store landbrugskrise, der varede fra 1818 til 1828. I landbrugets kår var dengang som nu kornprisen en sikker vejviser, og medens prisen på rug og byg i 1813 var henholdsvis 21 rdl. 66 skl. og 12 rdl. 29 skl., var den i 1820 faldet til 3 rdl. 32 skl. og 2 rdl. 17 skl. alt angivet i sedler. Mange landmænd måtte i disse år forlade hus og hjem, og staten nåede i 1832 til for skatter at have overtaget $^1/_{30}$ af landets samlede hartkorn. Det var derfor forståeligt, at rækken af økonomiske selskaber måtte indskrænke sig til et virke indenfor landbruget. Alene i Fyns Stifts patriotiske Selskab kunne man langt op i tiden på grund af den nære tilknytning til Odense by støtte andre erhverv, sideordnet med en indsats i fynsk landbrug.

I Holbæk Amt økonomiske Selskab viste sig kun enkelte og meget beskedne eksempler på støtte udenfor landbruget, midlerne var ganske simpelt for små, og man har grund til at beundre de mænd, der i selskabets arbejde lagde ryg til og hyppigt af egne midler ofrede for selskabets formål. Til dettes bestyrelse var ved stiftelsen foruden præsident og vicepræsident og medindbyderne grev

Lerche og *van Deurs* valgt justitsråd *Dinesen,* Kragerup, kancelliråd *Grønbech,* Grønnebjerggaard, kammerråd *Klein,* Algistrup, og forpagter *Giersing,* Nørager.

I hundredårsskiftet for selskabet berørte forfatteren Anders J. Eriksholm spørgsmålet, om pastor Walther var selskabets stifter eller som ofte antaget grev C. E. Moltke.

Pastor Walther havde idéen og initiativet til oprettelsen, der som forudsætning havde Det kgl. Landhusholdningsselskab, medens grev Moltke på grund af sin lange præsidenttid og sine betydende egenskaber kom til at stå som en personifikation af selskabet. Pastor Walther blev ved sin bortrejse fra amtet i 1824 valgt til æresmedlem, et bevis på, at han trods sine få år som medlem var højt agtet, og at hundredårsskriftet måtte have ret, når det betragtede ham som stifteren. Men grev Moltke fik den opgave at bygge selskabet op, og han løste den. Pastor Walther var født 1775 i Kolding, blev 1806 præst i Vallekilde, forflyttedes i 1824 til Ballum i Ribe amt og døde 1840 i Sdr. Bjært ved Kolding.

Grev Carl Emil Moltke var født 1773 på Bregentved og søn af Frederik den V's statsminister Adam Gottlob Moltke, han var først søofficer, blev 1809 kongelig gesandt i Stockholm, kom senere til Haag og sluttede som gesandt i London med afsked 1832. 1804 købte grev Moltke Aagaard i Gørlev sogn, 1827 Conradineslyst og i 1837 Nørager, hvor han døde 85 år gammel i 1858. Grev Moltke var en meget arbejdsdygtig og stærkt interesseret mand, der kom til at betyde meget i amtet gennem selskabet, og gennem den af selskabet oprettede sparekasse. Tillige var han fra 1835 til 1846 medlem af stænderforsamlingen i Roskilde.

Vicepræsident, etatsråd Peter Christian Zeuthen var født i København 1755, blev jurist og assessor i hof- og stadsretten, til han 1793 købte Tølløse med Søgaard og Sonnerupgaard. Han var en mand med betydelige evner og et skarpt hoved, og det beklagedes meget, da han på grund af svagelighed allerede i 1823 nedlagde sit mandat.

I en beretning fra selskabet fra årene 1823—27 angives medlemstallet til 65, heraf 55 ordentlige og 10 overordentlige medlemmer, de sidste med ret til også at bo uden for amtet.

Det årlige medlemsbidrag var som minimum 6 rdl., men de overordentlige medlemmer måtte yderligere en gang for alle erlægge 60 rdl. sølv til selskabets fond. Enkelte medlemmer gav dog bidrag op til 50 rdl., og fra godsejere i og udenfor amtet modtog selskabet tilskud, således gav i 1816 etatsrådinde Kofoed på Aastrup 500 rdl. til høravlens fremme.

Til rådighed for det enkelte år havde man fra 500 til 800 rdl., vekslende efter medlemstallet. Alt i alt begrænsede midler, hvis reelle værdi var ubestemt,

KONGSDAL

i Sjælland, forhen **Ondlöse**, **Tygestrup**, opført 1588–98

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

da pengene forelå dels i sølv og dels i sedler med kurs. Det var derfor bemærkelsesværdigt og udtryk for både initiativ og mod, at selskabet i 1825 stiftede en sparekasse og dermed det første pengeinstitut i amtet. Det fik navnet »*Holbæk Amts Sparekasse*« og blev fra sin spæde begyndelse af betydning ikke mindst for de i befolkningen økonomisk svage og for den opsparing, der lå tiden så stærkt på sinde. Det var i nøje overensstemmelse med selskabets hele grundsyn at stifte en sparekasse, hvor småfolk og tjenestetyende kunne anbringe deres opsparede penge, og gennem næsten hundrede år lod selskabets og sparekassens linie sig ikke skille. Det var et i Danmark enestående eksempel, at en sparekasse oprettedes af et landøkonomisk selskab og med fast hånd lededes af dette og en sparekassekomité, der valgtes af selskabet.

Ganske vist havde i »Fyns Stifts patriotiske Selskab« foreligget et forslag om oprettelse af en sparekasse for Odense by, men selskabet mente efter en betænkningstid ikke at turde påtage sig de forpligtelser, der var forbundne hermed. Det blev da en enkelt mand, tidligere amtmand Jens von Benzon, der med egen formue som indsats vovede forsøget, der blev til Fyns Stifts Sparekasse.

Økonomisk Selskab og dets medlemmer stod som garanter for sparekassen og dermed for sparernes indskud og gennem de første årtier var denne garanti sparekassens eneste reservefond. Til driften ydede selskabet i flere år et tilskud, men særlig påtog medlemmer af selskabet sig et stort og uegennyttigt arbejde i sparekassekomitéen og ved de mødedage rundt i amtet, hvor sparerne kunne indskyde og hæve renter. For en nutidig betragtning var disse mødedage ikke nogen sinecure. I februar 1835 bragte i hvert fald protokollen for et møde i Faurbo kro følgende nødråb: »Da Komitéens Medlemmer nu har været i uafbrudt Beskæftigelse med Forretningerne fra Kl. 10 Fmd. den 3/2 til Kl. 5 Morgen den 4/2, andrages om, at Rentebetalinger maa ske i særlige Terminer«.

Dette ikke helt urimelige andragende kunne selskabet dog ikke imødekomme og senere møder trak jævnligt lige så længe eller endnu længere ud. For komitéens medlemmer var det ønsket at yde et nyttigt arbejde for amtets beboere, og ingen kunne dengang tænke sig, at dette ny og uprøvede, hvis betydning ingen kunne overse, i tidens løb skulle blive en støtte for selskabet. En sådan tanke lå ikke bag den enstemmige og varme tilslutning, som sparekassens oprettelse fik blandt selskabets medlemmer. Således omtrent udtrykte etatsråd *Hvidt,* sparekassens formand, sig i 1925 i jubilæumsskriftet for sparekassen.

I alt vedrørende sparekassens oprettelse lyste grev C. E. Moltkes navn, og han fremhævedes fremfor nogen som dens stifter. Det var ham, der ved mødet den 8. oktober 1825 i selskabet fremlagde planen for en sparekasse for Holbæk amt, og i hans lange præsidenttid til 1844 gik alle sager af betydning gennem

hans hånd. I talrige breve har man bevis på hans medleven i alt, der angik sparekassen, også når han i embeds medfør var borte fra landet.

Den første formand for sparekassekomitéen blev generalkrigskommissær *Jacob Frederik van Deurs*. Han var født i Helsingør og søn af den hollandske resident, var uddannet ved universiteterne i Kiel og Gøttingen, blev sekretær i Land og Commerse Collegiet og købte 1791 Aggersvold og 1801 Frydendal.

Efter få års forløb ændredes sparekassens navn til »Holbæk Amts økonomiske Selskabs Sparekasse« og dermed understregedes yderligere fællesskabet mellem selskab og sparekasse.

Samtlige de økonomiske selskabers virksomhed var fra oprettelsen bygget over et fællesmønster med uddeling af præmier i penge, sølvbægre m. m., til de fremmeste og dygtigste i bondebruget, men økonomisk selskab i Holbæk amt syntes at være det eneste, der hertil knyttede en så betydende enkeltindsats som sparekassen. Det er da også sagt, at denne måske var den del af selskabets virke, der fik varigst almen betydning. Sparekassen blev for selskabet en værdifuld forbindelse med den almindelige økonomiske udvikling i amtet og gav det foruden øget anseelse også et psykologisk rygstød under landbrugets vekslende kår. Hertil kom det meget vægtige, at sparekassen efterhånden blev økonomisk så stærk, at den kunne give selskabet tilskud til dets virksomhed for amtets landbrug.

Dette forhold blev af den største betydning for selskabet både indadtil og udadtil, og det er værd at mærke, at medens man i søsterselskaberne flere gange var besindet at give op, var noget sådant aldrig på tale i vort selskab. Man tør formode, at ansvaret for sparekassen og i senere tid dennes styrke havde sin anpart heri.

Som kuriosum kunne måske berettes, at sparekassen på sin side engang var ved at tabe modet. I efteråret 1845 var sparekassen ude for et angreb i pressen, der uvilkårlig rejste nogen mistillid. Sparekassens bogholder, Løschau, foranledigedes heraf til i et brev til formanden at foreslå, at sparekassen blev overdraget til amtsrådet med selskabets grundfond på 3000 rdl., som reservefond. Bekymringerne var dog forbigående og efter nogle måneder var der atter fremgang.

Ville man spørge, om der aldrig havde været vanskeligheder mellem selskab og sparekasse, måtte svaret blive: Jo, men aldrig af lang varighed.

I 1843 kom dog en kurre på tråden. Sparekassens formand, kammerherre Bornemann, Bjergbygaard, ville ikke godkende selskabets revisionsantegninger på 3 års regnskaber for sparekassen og rettede i et brev en særlig kritik mod selskabets præsident, der havde nægtet at attestere. Grev Moltke ønskede imidlertid ikke at behandle sagen, men afgav den til vicepræsidenten og meddelte samtidig, at han ikke ville modtage genvalg som præsident. Situationen

tilspidsedes yderligere, da sparekassens formand udmeldte sig af selskabet og således automatisk udtrådte af sparekassekomitéen. Det måtte alt ses som en beklagelig strid om kompetence, og det gode forhold mellem parterne oprettedes fuldt i de kommende år.

Skulle der ankes over noget i selskabets forhold til sparekassen, måtte det være, at man ikke altid forstod rettidig at slappe tøjlerne og derfor sinkede en udvikling til mere aktiv forretningsgang i sparekassen. Dette var imidlertid fra selskabets side fuldt bevidst, man ønskede det ikke anderledes, og sparekassen forblev konservativ og ligesom selskabet en smule eksklusiv. Vel netop derfor lykkedes det heller ikke at bremse en utilfredshed i Holbæk by, der 1854 førte til oprettelse af »Sparekassen for Holbæk By og Omegn«. Langsomt frigjordes sparekassen i alle interne forhold, men først med den ny sparekasselov af 4. oktober 1919 bortfaldt afhængigheden af selskabet helt.

Sparekasse og selskab har hver sin historie, men i hundrede år var den fælles. Det synes at berettige en fremtrædende plads for sparekassen i denne beretning om selskabet.

PRÆMIEUDDELING OG TRÆPLANTNING

Økonomisk Selskab i Holbæk Amt har i samtlige 150 år fastholdt den regel at afholde to årlige møder for medlemmerne, et forårsmøde og et efterårsmøde, og kun særlige forhold som epidemi eller krigsår har undtagelsvis bragt ændring heri. Det stod i selskabets gamle love, at til møder »skal fjorten Dage i Forvejen ske Indbydelse ved Ombudsbreve, som korteligen beretter, hvad i Møderne bliver at forhandle«.

Fra disse møder kan man gennem de gamle protokoller høre om selskabets virksomhed, fornemme dets røst, se om vedtagne præmier og tilskud, om forslag indsendt til regeringen og om diskussion og nyttige foredrag. Medlemmer i dag kan nikke genkendende.

I 1816 var selskabet for alvor kommet i gang, og på forårsmødet den 15. april vedtoges for første gang udsættelse af præmier for dyrkning af bondejord og til tjenestetyende for tro og vedholdende tjeneste, og flere af disse præmier blev på det følgende efterårsmøde uddelt. Vicepræsidenten holdt i grev Moltkes fravær en tale om selskabets fremtidige virksomhed og landbrugets almindelige tilstand og sagde bl. a., at vel var tilstanden på herregårdsmarkerne ikke overalt den bedste, men bondejorden var mange steder i kummerlig forfatning, og han tilføjede som sin overbevisning: »at Bondejordens Dyrkning efter en rigtig Plan er en af de vigtigste Befordringsmidler til Agerbrugets Opkomst«. Bondebrugets Behov var forbedringer i jord og drift, fred for omstrejfende kreaturer, øget og bedre kreaturhold og gode redskaber til jordens behandling.

Det 75-års skrift, der af selskabet udsendtes i 1887, gav med en ekstrakt af generalforsamlings- og direktionsprotokoller for alle år fra 1816 en overskuelig, om end lidt tør oversigt over det enkelte års hændelser og tidspunktet for de enkelte opgaver og dermed udviklingen i perioden. Men det gav tillige udtryk for en tid, hvor de store gårdes brugere hånd i hånd med deres eget tænkte på de almindelige gård- og husbrugs tarv, som endnu i så meget var afhængigt af andres omsorg.

Det var i begyndelsen gårdmandsbrugene, der i selskabets præmiering havde førerstillingen, men også husbrugene var med fra de første år og blev senere fra midten og op mod århundredets slut næsten selskabets kælebørn. Den første præmie, der uddeltes ved efterårsmødet i 1816, fik gårdmand *Lars Larsen* i Vallestrup med et indvendigt forgyldt sølvbæger af 18 lods vægt. Lars Larsen

belønnedes for flid og driftighed på alle områder, han havde opsat 254 favne stengærde, brolagt gårdsplads og indrettet mælkekælder, samt anlagt to haver, en til humle og frugt og en til urter og kartofler. Han hørte, som det sagdes, til de flittige og tænksomme, som selskabet gerne ønskede at opmuntre. Tre andre fik også sølvbægre, men mindre, for god og planmæssig drift, og enkelte modtog ros for flid og stræbsomhed.

I årene efter 1816 og op til 1848 uddeltes for god jorddyrkning et stort antal bægere og desuden 3 af de ny engelske svingplove. Pengepræmier syntes derimod ikke at være benyttet i denne gren af præmieringen.

I forbedring af jorddyrkningen indtog spørgsmålet om markfred en betydende plads. I den gamle landsby var markfred et næsten ukendt begreb, og forholdene var for den dygtige og fremadstræbende oftest utålige, da græs og sæd året rundt kunne blive oprodet af omstrejfende husdyr. Et memorandum fra pastor *Tscherning* i Asmindrup nævnede således det utilbørlige, at løsgående svin, ringede og uringede går uden al bevogtning fra første efterårs tid, til frosten kommer, og atter fra tidligt forår, indtil man hen på sommeren holder for godt at tøjre dem.

Grev *Lerche* på Lerchenborg, der på sit eget havde vidst at råde bod på ulykkerne, stillede i 1825 i selskabet et udførligt forslag om markfred og ønskede 300 rdl. udbetalt i præmiering. Mangel på markfred er, sagde han, den klippe, hvorpå næsten ethvert fremskridt til det bedre strander. Det foreslåede præmiebeløb vedtoges anvendt efter forslaget og uddelt byvis med fra 50 til 80 rdl. alt efter byens størrelse, og præmien var at betale tilbage, hvis markfred ikke blev opretholdt i tre år. En præmie på 50 rdl. udbetaltes samme år til Sæby kirkebys beboere, men det syntes at være blevet derved, da der ikke kom begæringer, der kunne tages i betragtning.

Man forsøgte derfor en anden vej, der muligvis kunne føre til målet, nemlig belønninger for staldfodring. Der syntes her at have været mere held.

Fra 1830 og til 1856 uddeltes år efter år sølvbægere eller pengepræmier for staldfodring, og disse sidste var for en gårdmand med 6 høveder 8 rdl. sølv og for en husmand med 2 høveder 3 rdl. For yderligere antal gaves 3 mark for hvert, og 2 kalve, 2 føl eller 4 får var lig med et høved.

Staldfodringstiden regnedes fra foråret til kornhøstens ende og præmieringen syntes at have støttet selskabets hensigt og lukket øjnene op for, at planmæssig drift af jorden ikke var forenelig med løsgående kreaturer og svin.

Sideordnet med jorddyrkning og markfred var allerede fra 1822 taget et arbejde op for at få bedre redskaber ud i bondebruget. Man satte de såkaldte »præmiepløjninger« i gang, i den hensigt ved konkurrence at udpege og udmærke de dygtigste plovmænd, men tillige for at fremme brugen af de engelske svingplove. Fra mange sider var man enige om at fordømme den gamle, tunge

hjulplov med sine 4 til 8 heste, men mistilliden til det ny var som altid stor. En ansøgning fra pastor *C. Betz* i Grevinge for en gårdmand, der ønskede at deltage i præmiepløjning, sagde, at dennes deltagelse kunne bidrage meget til i sognet at hæve den tåbelige fordom mod den af alle oplyste agerbrugere så almindeligen rigtig erkendte svingplov.

Den første pløjning fandt sted på gæstgiver Jørgensens mark i Svinninge i efteråret 1822 og overværedes af et stort antal mennesker, fra selskabet vicepræsidenten og den særlig nedsatte komité's medlemmer, van Deurs, Frydendal, kaptajn Lunn, Knabstrup, og godsejer Resch, Kongsdal. Synsmænd ved pløjningen var selvejergårdmand *Jens Olsen,* Thorslunde, en i særegen grad dygtig mand, der i 1818 havde modtaget selskabets sølvbæger, og sognefoged *Ole Christensen,* Gudmandstrup. Der havde meldt sig 18 plove, hvoraf de 14 fik præmie, og det var tilladt at møde med lette hjulplove til 2 heste og svingplove. Fra 1839 blev prøven dog forbeholdt svingplovene. Fordringerne var ikke helt små, idet hver mand måtte møde med sin plov adskilt, samle den på pløjestedet og derefter pløje i 3", 4", og 6 á 7" dybde. *Niels Olsen,* Lerchenborg, fik i 1822 bedste karakter i alle tre pløjninger og opnåede selskabets højeste præmie 10 rdl. Den samlede præmiesum var 89 rdl. og året efter foruden penge et par nye svingplove. Det syntes efter nogle år, som disse konkurrencer gik i stå, men i 1839—40 og 43 afholdtes de atter, og særlig i 1840 var mange interesserede mødt, og 18 plove konkurrerede. Tillige afholdt selskabet samtidig en bortlodning af indkøbte kreaturer.

Ved den første præmieuddeling i 1816 havde man belønnet dygtige tjenestefolk for lang og tro tjeneste, og gennem 30 år uddeltes hvert år præmier, hvor den med længst tjeneste fik 12 rigsdaler sølv, i alt blev det over 100 præmier og sammenlagt et betydeligt pengebeløb. Men fra 1850 syntes denne præmiering ophørt og først taget op i 1898 af sparekassen med et diplom og en sparekassebog, men her sigtede anerkendelsen vel tillige på fremme af opsparingslysten.

Sammen med lang og tro tjeneste blev ofte nævnt husflidsarbejdet, der efter selskabets erfaring havde god trivsel, hvor folkene blev længe i tjenesten. Til opmuntring af husflid blev stadig givet præmier helt op til 1850 og såvel til karle som piger. Karlene bandt halmmåtter og flettede vidiekurve, snoede reb af halm eller hamp, lavede træsko og børster. Pigerne spandt og vævede og stod ingenlunde tilbage med deres lærred og vadmel, der betød både selvforsyning og mulighed for kontante penge. Der tegnes i selskabets hundredårsskrift et smukt billede af denne de lange vinterafteners gerning og den betydning, dygtige husbondsfolk havde for lærelystne karle og piger. I dag synes det alt så fjernt, men i en tid, hvor tællepråsen var lyset og fornøjelserne indskrænket til højtid og høst, gav det mulighed for et arbejdets fællesskab, der også havde sine muntre sider.

I kapitel 5 i selskabets gamle love var givet plads for betragtninger over træplantning og haveanlæg, og der sagdes herom: »Til Haveanlægs Fremme vil Selskabet for sin Regning lønne en Gartner samt søge at erhverve en Plantage, fra hvilken Frugt og vilde Træer kunne erholdes«.

Hos selskabets medlemmer syntes interessen at være stor for denne opgave, der først og fremmest skulle afhjælpe et savn i bondebruget, men derudover også komme andre til gode. Interessen for haverne havde sit naturlige udspring i, at haveanlæg og havedyrkning i amtet syntes »aldeles forsømt«. Der lå vel fine herregårdshaver her og der, men ved de almindelige gårde og huse var det sparsomt. Gårdenes udflytning på mark og overdrev fra landsbyens tætte bebyggelse havde med tidens ugunst ikke givet store muligheder, og endelig var trods alt stavnsbåndets løsning ikke så langt borte.

Allerede i foråret 1816 overtog selskabet til løsning af denne opgave et arvefæstested fra Egemarke gods, og i 1819 udstedtes skøde på ejendommen. Den ny planteskole eller plantage, som den hed, lå med hus og lod i Skippinge, og i protokollerne kan ses, at ikke helt ringe udgifter gik med til planeringsarbejder og istandsættelse af huset til den gartner, der var antaget.

I begyndelsen gik det dog småt, gartneren var ikke dygtig, og først da man i 1822 fik den meget duelige gartner *Thaysen,* gik det fremad for fuld kraft. I 1824 var der et stigende salg af træer og buske, og i 1827 udleveredes 2306 frugttræer og 320 allépopler til amtets veje. For årene 1827 til forår 1832 udgjorde antallet af solgte frugttræer, buske og vilde træer 13.047 stk. og overskudet over 1000 rdl. Selskabet betalte dog af sin kasse vedligeholdelse af huset, skatter og gartnerløn, så dækning var der næppe.

Til 1843 gik plantagen ganske godt, men da gartner Thaysen i 1844 på grund af alder trak sig tilbage, gik det ned ad bakke, og plantagen blev stedse mere tyngende på selskabets økonomi. Enkelte af selskabets medlemmer blev betænkelige, og forpagter *Neergaard,* Vognserup, fremsatte forslag om at sælge eller bortforpagte til fordel for selskabets kasse. Det var dog som forpagter Neergaard gjorde undskyldning for sit forslag, der alene fremkom af hensyn til selskabets økonomi. Det endte da også med, at man vedtog at fortsætte, og en ny gartner blev antaget fra maj 1844. Tilfredsstillende var det dog ikke, og træplantningskomitéens formand, baron *Zytphen-Adeler,* Dragsholm, gav udtryk for, at plantagen krævede et så betydeligt tilskud, at det ikke stod i forhold til dens nytte eller til det store offer, den var for selskabet. Formanden sluttede med at foreslå, at en forøget afsætning forsøgtes oparbejdet, og at hvert medlem i selskabet forpligtede sig til årlig at købe for en rigsbankdaler af træer og buske. Forslaget fik dog ingen betydning, og man gik til at bortforpagte plantagen til gartneren, dette dog uden synderligt held. Træerne blev stedse ringere og undertiden ret mådelige, og enden blev, at gartneren fik sin opsigelse, og ejen-

VOGNSTRUP

i Sælland.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

dommen bestemtes sat til auktion. Ved tredie auktion den 4. september 1855 blev plantagen derefter solgt for 4810 rdl. med en beholdning på 15.000 træer og buske, og efter få år var den atter almindelig landbrugsejendom og kun et gammelt gråpæretræ i loddens midte fortalte om dens historie.

Det kan næppe betvivles, at selskabets plantage havde sin betydning gennem de 25 år, hvor titusinder af planter blev sendt ud i amtet, ikke mindst i det da mindre skovrige Odsherred. Det ligger imidlertid nu over hundrede år tilbage, og haverne er udsat for megen omskiftelighed. Men måske der alligevel står en gammel eg eller bøg i havens vestside eller i et læhegn som en erindring om planteskolen i Skippinge. På en skråning op til Kundby kirkegård ligger en lille skovplantning, der hører til Toftegården i Kundby sogn og har sin oprindelse fra en beplantning, som gårdmand *Jens Gregersen* foretog nogle år før 1836, og hvori indgik foruden gran også ask, elm og eg. De gamle træer er nu forsvundne og erstattede med ny, men skoven står stadig ved kirkegårdsmuren til nytte for gården, den hører til. Man har lov at spørge, er det en rest eller et spor af selskabets plantage? Meget taler derfor.

Jens Gregersen fik i 1836 et af selskabets sølvbægre for et veldrevet brug, som han i 1822 havde overtaget i ret forsømt tilstand. Han gravede 100 favne hovedgrøfter og skabte eng af to tørvelodder, men særlig var ved gården 1 td. ld. benyttet til staldfodring og »en berømmelig Skovplantning, der staar i frodig Vækst og endog med Smag er udført«. Jens Gregersens sølvbæger er stadig i forvaring på gården hos gårdejer Karl Toftegaard Petersen, hvis bedstemoder var en datter af Jens Gregersen. Han var en driftig mand, der dygtigt fulgte de veje, som selskabet ved sin præmiering ønskede at udmærke.

Præmier for haveanlæg var i selskabet vedtaget udsat fra 1818, og der uddeltes i 1834 seks præmier og fortsattes næsten hvert år til 1845. I 1869 og 1870 uddeltes de sidste, og det syntes dermed at være slut.

Som et supplement var fra 1862 med støtte fra Haveselskabet i København optaget en uddeling eller bortlodning af frugttræer, og grev Lerche skænkede fra sin planteskole på Lerchenborg i en årrække et større antal træer til dette formål. Ad denne vej nåedes i 1869 en uddeling af 1000 frugttræer, og den fortsatte i de følgende år med 280 træer hvert år. Men derefter ophørte man, og i 1889 gik frugtavlens interesser over til en for amtet nystiftet forening til frugtavlens fremme.

Til selskabets mere faste opgaver med eller uden præmier sluttede sig i årenes løb andre med en mere skiftende plads, men stadig sigtende på forbedring i jorddyrkning og planteavl. Allerede 1826 havde man søgt fremme af roedyrkning ved uddeling af frø af turnips, dog uden held, man opfordrede til udvidelse af kartoffeldyrkningen og skaffede frø af rajgræs, men særlig støttedes avlen af hør, både ved præmiering og tildeling af frø, og selskabet købte

maskiner for brydning og skætning til benyttelse i bondebruget. På forskellige gårde anbragtes til kornrensningsmaskiner, der herfra kunne udlånes, og fra 1857 begyndtes en præmiering af merglingsarbejder, som vedblev en halv snes år.

Opgaverne samledes i hovedsagen om bondebruget og kun i et enkelt tilfælde, uldmarkedet i Kalundborg, spillede også de store gårdes særinteresser ind. Ved selskabets efterårsmøde i 1835 vedtoges oprettelse af et uldmarked i Kalundborg, og man bevilligede om fornødent 1000 rdl. til formålet. Interessen for fåreholdet var stor, og på flere af de store gårde var egentlige schæferier, det største på Lerchenborg med næsten 4000 får. Det var først og fremmest ulden, der havde interesse, og sorteringen og salget af denne havde visse vanskeligheder. Kalundborg var som markedsplads særdeles god på grund af sin beliggenhed og havn, idet man undgik Øresunds- og strømtold og tillige havde en billig fragt for mulig uld fra Jylland.

Ved det første marked i 1836 solgtes 35.000 pund uld af forskellige kvaliteter, og priserne var betydelig højere end de forud under hånden aftalte. Nytten af markedet var således indlysende, og det kom producenterne til gode, at der ude fra kom opkøbere i konkurrence med danske uldhandlere. Det vedtoges, at selskabet indtil videre gav 300 rdl. til bestridelse af markedets udgifter, og dette fortsatte til 1842.

Fra selskabets side var aldrig noget skel mellem gårdmands- og husmandsbrug, begge parter opnåede den støtte og vejledning, der lå i selskabets arbejde, og når gårdmandsbruget lå i spidsen med først erhvervede præmier, skyldtes det alene, at muligheder og kår her var de bedste. Der sporedes derfor tidligt i selskabet en videre omtanke for husmandsbrug eller husmandslodder ud fra det rigtige syn, at der her i langt højere grad end i gårdmandsbruget kunne tales om egentlig fattigdom. De store landboreformer havde hjulpet gårdmandsbruget op, men husmændene var blevet stående. De fik til erstatning for græsningsretten i fællesskabet en jordlod, ikke stor og hyppigt i afstand fra byen. Tallet af husmænd var langt tilbage stort, især på Sjælland, og omkring 1800 var der flere husmænd end gårdmænd.

Allerede i november 1816 fremsatte justitsråd *van Deurs* på Bødstrup, forslag om en plan for dyrkning af husmandsbrug, og selskabet udsatte fra 1832 særlige præmier for husmandslodders pløjning med køer, sigtende på at gøre husmændene uafhængige af naboens hjælp og velvilje. Denne præmiering fortsatte længe år efter år, og først 1861 faldt den bort. Vel samtidig med den stigende interesse for malkekvægets forbedring.

Driftige husmænd kunne få særlige flidsbelønninger, og man søgte at fremme en omhyggelig jordbehandling ved præmier for gravning af huslodder med hånden. I 1832 fik en husmand i Asmindrup 30 rdl. til en ny hørbryde- og

skættemaskine, og en i Igelsø fik to hørfabrikhegler til låns, men med ret til at beholde dem, hvis de brugtes rigtigt. Uden tvivl sigtede det også på husmændene, når man i 50'erne gik ind for biavl efter nyere metoder og antog en kyndig mand til undervisning heri, og ligeså da selskabet i 1861 købte et antal gode avlsdyr af malkegeder til bortsalg i amtet. I de følgende år blev givet præmier for havemæssig dyrkning af huslodder, og husmænd fik deres særlige part i uddelingen af frugttræer.

Med overgangen til århundredets sidste halvdel ændredes selskabets forhold på mange måder, man stod over for en fri gårdmandsstand, der kunne udnytte de bedre konjunkturer i landbruget, og selskabets mere sociale linie måtte få svindende interesse. Man svigtede dog ikke husmandsbruget, men søgte her arbejdet lagt i fastere rammer for en videre udvikling af et rationelt og indbringende husmandsbrug. I 1884 nedsattes et udvalg til at foreslå foranstaltninger til bedste for mindre landbrug, og dette anbefalede blandt andet afholdelse af foredrag og understøttelse for husmænd til at foretage rejser til andre egne for at se veldyrkede husmandslodder. Der stilledes i de følgende år et beløb til rådighed for dette udvalg, og på denne måde begyndte selskabets husmandsrejser. Hver deltager modtog 25 kr. i rejsehjælp, og et af selskabets medlemmer stod i spidsen som leder.

Højskoleforstander *Anders Jørgensen* i Høng betragtes oftest som ophavsmand til disse husmandsrejser, i hvert fald er det ham, der foranlediger, at de fra 1889 får statsstøtte. Ved selskabets første rejse i 1885 til Fyn gjorde man ophold ved Høng højskole for at se forsøgsmarken. Det kunne derfor synes uvist, om det første initiativ var selskabets, eller det kom fra Anders Jørgensen. Men selskabet var tidligt med i dette udmærkede arbejde. Fra 1892 gik hovedledelsen af husmandsrejserne over til de samvirkende sjællandske landboforeninger, og senere overtog husmandsforeningerne helt dette arbejde.

Skridt for skridt førtes selskabet frem til mere og mere at blive en selvhjælpsforening, der ved siden af mere patriotiske formål virkede for medlemmernes faglige interesser. Det første spor af denne udvikling måtte formentlig ses i de diskussionsmøder, der før 1850 så småt var begyndt, efter at selskabet i 1846 havde nedsat en landøkonomisk komité til at foranstalte møder, hvor man kunne behandle almindelige for landbruget vigtige spørgsmål. Det var medlemmerne selv, der i disse møder skulle tage emner op og sætte dem under debat, og i selskabets protokoller helt op til 1861 gives et omhyggeligt referat heraf. Man diskuterede ny kornsorter og igangsatte dyrkningsforsøg med Chevalier byg fra Lerchenborg og Kamschatka havre fra Aggersvold og forhandlede runkelroers værdi for malkekøer og ligeledes kålroer, der dog ikke var anvendelige i hollænderier, fordi de gav smørret en ubehagelig smag. Et

SÆBYGAARD,
i Sælland.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

medlem havde prøvet at give et tilskud af grønkål, og det havde virket meget »forfriskende« på kvæget.

Dræning af markerne var for de store gårde et vigtigt spørgsmål og ikke mindst omkostningerne herved. Man meddelte her sine erfaringer, men egentlige foredragsholdere kom først senere.

Ved et møde i Svinninge kro var emnet anvendelse af kunstig gødning og dennes forventede rentabilitet, og selskabet havde hertil skaffet et skrift om kunstgødning, der uddeltes i 200 eksemplarer. Efterhånden indskrænkede protokollerne sig til kun at nævne de på møderne behandlede emner, men de var stadig talrige og rakte fra hjemmebagning og -brygning til sædskifte-spørgsmål, fåreavl og svinefedning.

I 1870 oprettedes i selskabet en indkøbsforening for kunstgødning, men den udskiltes få år efter, og i 1883 optoges det meget betydende spørgsmål om muligheden for dyrkning af sukkerroer og oprettelsen af en sukkerfabrik i amtet. Møderne holdtes årene igennem på forskellige steder i amtet, men skiftede almindeligvis mellem Vedby, Faurbo og Svinninge kroer eller Holbæk og Kalundborg.

Med hele den økonomiske selvstændighed i landbostanden og den åndelige frigørelse, der fulgte en folkelig Grundtvig'sk bevægelse, var det en naturlig følge, at der rundt i landet opstod et stort antal landboforeninger, der skulle dække mindre områder i amterne. I Holbæk amt kom således i 1865 *Holbæk Landboforening* og nogle år senere i 1875 *Odsherreds Landboforening*. I selskabet, der jo var konservativt, vakte disse nydannelser ikke udtalt sympati, men man akcepterede, og selskabet og foreningerne blev gensidig medlemmer hos hinanden. Denne udvikling fulgtes i selskabet helt op, og da »De samvirkende sjællandske Landboforeninger« stiftedes i 1880, tilsluttede man sig ved efterårsmødet samme år. I 1887 opnåedes enighed om de tilskud, foreningerne skulle yde til samvirksomhedens drift, og få år efter kunne man gå til oprettelsen af »De samvirkende danske Landboforeninger«.

Det kunne for selskabet synes en betydelig ændring, at det nu var et led i et større fællesskab, men det føltes næppe sådan. Langt tilbage havde man søgt samarbejde med andre landøkonomiske selskaber, Sorø amts, stiftet 1833, og landboforeningerne i Præstø og Københavns amter, stiftet 1839 og 1843, og havde med Landhusholdningsselskabet som talerør søgt at få indflydelse på spørgsmål af interesse som husdyrloven af 1852, margarinefabrikation og senere transport af landbrugsprodukter til England.

Selskabets opgaver fra de første år for bondebruget var gennem udviklingen løst og gledet ud, men fra det første dyrskue på Faurbo mark i 1830 fortsatte i selskabet en linie for husdyrbrugets fremme ubrudt op gennem århundredet og videre frem til i dag. Dyrskuerne blev år efter år en fremtrædende part af

selskabets indsats, og de bidrog til at knytte og fastholde forbindelsen til amtets landbrug. Hertil kom i årene efter 1880 opbyningen af en egentlig konsulenttjeneste og sidst organiseringen af et arbejde for planteavlen.

75-års jubilæet 1887 var i sig selv et skel, men selskabets plads ændredes ikke, og det fortsatte ind i en ny periode i takt med tidens vekslende krav.

I dette udklip af selskabets tidlige historie er kun nævnt få af de mænd, der bar selskabet og dets virksomhed, og meget kunne her friste til nærmere omtale. Men læseren må henvises til 100-årsskriftet, der spredt i teksten giver et værdifuldt personalhistorisk stof. Der er enkeltpersoner med deres tydelige særpræg og repræsentanter for amtets kendte slægter, der i flere generationer har været selskabets embedsmænd eller i sparekassekomitéen.

Grev *C. E. Moltke* var præsident til 1844 og etatsråd *Zeuthen* vicepræsident til kort før sin død i 1823. Han fulgtes af lensgreve *C. C. Lerche,* Lerchenborg, der i sin funktionstid sammen med grev Moltke ofrede meget for selskabet både i tid og penge og under præsidentens hyppige fravær i udlandet trak en stor del af læsset. Grev Lerche var meget arbejdsdygtig og foretagsom og i det hele betydelig som person. I sit syn på majoratsbesiddelsen var han efter tidens skøn meget utraditionel og blev ofte kritiseret af sine standsfæller. Han fik det meget store, men stærkt forgældede stamhus Lerchenborg ophævet og skaffede derved sine yngre sønner hver en herregård. Af det tilbageværende gods oprettedes i 1818 et grevskab vel med kun to hovedgårde, men efterhånden med fire nyoprettede, store avlsgårde, et væsentligt større skovareal og en arvefæsteafgift på 5000 td. korn, en endog meget rig besiddelse og et vidnesbyrd om hans administrative og finansielle evner.

I 1839 afløstes grev Lerche som vicepræsident af kammerjunker *Chr. von Barner* til Kalundborg Ladegaard og Refsnæsgaard. Han var født på Algistrup 1801 og var en særdeles dygtig landmand, der med iver og klogskab varetog de hverv, han påtog sig. Fra 1832—39 var han formand i sparekassekomitéen og i 1844 blev han selskabets præsident efter grev Moltke.

I Chr. von Barners periode var baron *Georg Fr. Zypthen-Adeler,* Dragsholm, vicepræsident, og denne levende og dygtige mand udfoldede stor virksomhed i selskabet fra 1853 som dettes præsident. Som besidder af baroniet Adelersborg var han en foregangsmand i landbruget og i arbejdet for Lammefjordens udtørring. Politisk stod han på bøndernes side, og da han i 1865 valgtes til folketinget var hans modkandidat, — der faldt — den konservative kaptajn *J. Dons* til Daurup, der kort før var blevet selskabets vicepræsident. De politiske bølger gik højt, og baron Zytphen kom i et spændt forhold til mange af selskabets medlemmer og mente derfor at måtte gå af som præsident. Efter opfordring fra store kredse i amtet gik han i 1865 med til dannelsen af Holbæk Landboforening og blev dennes første formand.

Som hans efterfølger valgte generalforsamlingen hofjægermester *van Deurs* på Bødstrup, men denne modtog ikke valget, og på en ekstraordinær generalforsamling blev præsident-hvervet overtaget af lensgreve *Chr. Albrecht Lerche,* sønnesøn af ovennævnte grev C. C. Lerche. Grev Lerche havde mange hverv i sogn og amt og blev som præsident kun i fem år til 1870, da han efterfulgtes af assessor, senere etatsråd *F. Lunn,* Knabstrup.

Etatsråd Lunn var anden generation i selskabet og søn af major *Villars Lunn* til Knabstrup, der som tidligere bestyrelsesmedlem og en af førerne i selskabets interesse for hesteavlen ved sit diamantbryllup i 1862 fik overrakt en sølvpokal og samtidig udnævnelse til æresmedlem i selskabet. Ved etatsråd Lunn's afgang i 1877 valgtes amtmanden over Holbæk amt, kammerherre *von Benzon,* der som en meget afholdt og anset formand sad til 1886, hvor han blev overpræsident i København. Efterfølgeren på amtmandsposten, den tidligere politiker og redaktør af »Dagbladet« *Carl Steen Andersen Bille* blev derefter selskabets præsident. Fra sin tid som medarbejder ved »Times« havde han nær kontakt med engelske forhold og gjorde i 1878 landet en stor tjeneste ved på foranledning af Landhusholdningsselskabet at forebygge det engelske forbud mod indførsel af kreaturer. Som præsident var amtmand Bille en meget virksom og forhandlingsdygtig mand, der skaffede en gunstig ordning i stand med sparekassen, der ønskede en friere stilling overfor selskabet.

Som bestyrelsesmedlem i to perioder, medstifter af sparekassen og medlem af dennes komité til 1865 stod kaptajn *Fr. von Buchwald,* som en interessant og særpræget skikkelse. Han købte Anneberg i Højby sogn i 1814, og hans navn levede langt op i tiden i Odsherred for hans dygtighed, nøjsomhed og udholdenhed som landmand i de fattige år først i århundredet. Han såede i yngre år med hånden hvert korn på Annebergs marker, og når efteråret kom, sejlede han i en smakke med en husmand til hjælp til København, og i gaderne gik trommen: Kaptajn Buchwald ligger ved skibsbroen med sæd, smør, ost, kalkuner og gæs. Ved hans guldbryllupsfest i 1864 bragte en deputation fra selskabet ham dettes tak og samtidig udnævnelse til æresmedlem.

Ved præsidiets side havde fra stiftelsesårene stået dygtige sekretærer, først pastor *Walther* og efter denne provst *Discher* i Føllenslev, der var højt værdsat af grev Moltke. Denne skrev efter hans afgang til efterfølgeren, pastor *Bonnevie* i Vallekilde, om en æresgave til Discher: »at man for 200 rdl. rede sølv kunne få et godt sølvstykke«. Han fik to lysestager, formentlig meget store.

Pastor Bonnevie var sekretær i fire år, og derefter omtales pastor *Formann* i Kundby, men særlig nævner 100-årsskriftet justitsråd *Cramer,* Dragsholm. Han var født 1827 og var sekretær eller forvalter hos baron Zytphen Adeler og levede endnu, da 100-årsskriftet var under udarbejdelse. Med sin gode hukommelse og betydelige viden om selskabet blev han en stor støtte for

LERCHENBORG,
i Sjælland, forhen Östrup, opført 1742.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

forfatteren af dette skrift, ikke mindst ved fremskaffelsen af de mange portrætbilleder.

I 1892 afløstes amtmand Bille som præsident af lensgreve *Chr. L. Lerche,* der født 1865 blev selskabets endnu yngste formand. Med sine personlige vindende egenskaber og sin slægts traditioner i selskabet og vel også som amtets største godsejer fik grev Lerche en særdeles god modtagelse. I hele sin formandsperiode havde han en fortrinlig hjælper i selskabets sekretær, landindspektør *Rørup,* Kalundborg, der i 1889 var tiltrådt efter godsforvalter *J. Holm,* Løvenborg. Rørup evnede i sjælden grad at tilpasse sig selskabets forskellige gøremål og var meget afholdt af medlemmerne.

Efter 17 års funktionstid ønskede grev Lerche i 1909 ikke genvalg og erstattedes af hofjægermester, baron *Gustav Lerche,* Birkendegaard.

Allerede året før var den mangeårige vicepræsident, kammerherre *C. H. Grevenkop Castenschiold,* Hørbygaard, en i amtet meget benyttet og anset mand, fratrådt, og til hans efterfølger var valgt etatsråd *Daniel Hvidt,* Frihedslund, der kom til at fungere længe både i selskabet og sparekassen.

HUSDYRBRUG

I tiden før selskabets stiftelse var husdyrholdet i det almindelige gårdbrug væsensforskelligt fra i dag. Hesteholdet var meget stort, medens kreaturerne var få, kun det halve af hestene, og hertil kom så får og gæs og de udegående svin. Det store hestehold havde sin forklaring i de tunge markredskaber, de små og dårligt opfødte heste og endelig pligtkørslerne og hoveriet. Som hestene var ringe, var kreaturerne det også, og husdyrbrugets forbedring måtte være et af målene for økonomisk selskab.

Overalt hvor landøkonomiske selskaber var stiftet, blev det først og fremmest gennem dyrskuerne, at man i 1830'erne tog dette arbejde op og fortsatte det med faglig dygtighed op til de seneste år.

Ved møde i selskabet den 11. november 1829 bevilgedes efter indstilling fra direktionen 100 rdl. til husdyrs forædling, og man bemyndigede direktionen til senere at fremkomme med forslag.

Det blev vicepræsidenten, grev Lerche, der på næste møde forelagde en »Plan til Fremgangsmaaden ved Præmieringen og Dyrenes Udstilling«, og der nedsattes på samme møde en komité til bedømmelse af de udstillede dyr. Omkring høst 1830 afholdtes denne første fremstilling af husdyr på Faurbo mark, og 75-årsskriftet siger, at der præmieredes 8 hopper, 6 føl og plage og 4 tyre. Året efter i 1831 valgtes en egentlig dyrskuekomité til at varetage tilrettelæggelsen af fremtidige skuer, og i de følgende år afholdtes sådanne, almindeligvis forbundet med auktion over kreaturer.

Om dyrskuet i 1840 er givet en mere detailleret beskrivelse. Det afholdtes den 28. september på gæstgiver Jørgensens mark i Svinninge, og amtets beboere var ved bekendtgørelse indbudt til at overvære skuet og deltage i den bortlodning af kreaturer af ædlere racer, der skulle finde sted. Selskabet havde givet 300 rdl. til indkøb af 2 eetårige tyre fra Ribeegnen og 2 fra Nordjylland, en ægte Dishley vædder og væddere af blandet race. Ved bortlodningen solgtes 190 nr. á 1 rdl. og til præmier var bevilget 240 rdl. Der var mødt eller præmieret, bestemt kan dette ikke ses, 9 hingste, 11 tyre og 9 køer og kvier. Mange mennesker havde givet møde, og samtidig afholdtes en af de tidligere omtalte præmiepløjninger.

Selskabet bevilgede fortsat penge til præmier og i 1842 tillige 1200 rdl. til indkøb i Jylland af køer og tyre, der bortauktioneredes og vel var udtryk for

en stigende interesse for kvægholdet, og yderligere knyttedes fra 1844 en udstilling af landbrugsredskaber til dyrskuerne.

Disse var nu for selskabet en fast institution, og dyrskuekomitéens formand en af dets betydende embedsmænd. Blandt formændene var forpagter *Neergaard,* Vognserup, og i 1857 assessor *Lunn,* Knabstrup, og i komitéen sad iøvrigt kammerråd *Fraas,* Filipsdal, proprietærerne *Madsen,* Arnakke, og *Jørgensen,* Katrinedal.

Skuernes antal af dyr øgedes stadig, og i 1858 nåedes det imponerende tal af 28 hingste, 124 hopper, 9 tyre, 25 køer, 11 væddere, 7 får, og man gik samtidig over til, foruden hovedskue i Faurbo eller Svinninge, at holde 4 til 5 bidyrskuer på forskellige pladser i amtet.

Til støtte for dyrskuerne og dermed for husdyrbruget blev efter husdyrloven af 1852 givet hjemmel for et tilskud på 400 rdl. at administrere af den landøkonomiske forening i amtet, forudsat at denne selv gav mindst samme beløb.

På selskabets møder indtog husdyrbruget efterhånden en fremtrædende plads, og navnlig spørgsmålet, om heste eller kvæg på dyrskuerne skulle være de foretrukne, affødte varme diskussioner. Hestenes antal på dyrskuerne fortæller lidt om interesserne, ikke mindst for de lette heste, og selskabet havde til stadighed udstationerede hingste af fuldblod og lettere halvblod, en enkelt gang også to Yorkshirehingste.

Det var dog tydeligt, at der i amtet var ved at opstå kritik over selskabets manglende indsats for kvæget, og i 1868 sagde en delegeret for Holbæk Landboforening uden skånsel: at selskabet med sine midler har en pligt til at gøre mere for kvægavlen, da den trænger dertil.

Dyrskuekomitéen afviste klagen, men selskabets medlemmer tog sagen op, og i 1869 blev efter en kraftig henstilling fra godsejer *Lemvigh,* Algistrup, og forpagterne *Trock* og *Lawaetz* vedtaget, at dyrskuepræmierne for køer, svin og får forhøjedes, og der indkøbtes gode tyre til opstaldning i amtet. Man understregede, at gode kvægbesætninger var en uundværlig faktor i agerbruget, og denne udtalelse måtte med landbrugets økonomiske udsigter være berettiget.

I 1846 havde England ophævet sin importtold for korn, og fra Danmark gik i de følgende årtier stigende mængder af korn til England, og for næsten alle gårde blev det gunstige kornsalg hovedindtægten. Ny jord toges ind til dyrkning, man drænede og merglede, kornproduktionen steg, og endnu i 60'erne var kornet landbrugets vigtigste handelsvare.

Den ensidige kornavl havde dog også sine svage sider, og herregårdene, senere også bøndergårdene, lagde i stigende grad vægt på mælk og smør. Hertil kom, at der fra midten af 70'erne begyndte en stadig øget eksport af korn fra Amerika og Østeuropa, begunstiget af de bedre transportmidler, og prisfaldet på korn blev i Danmark en realitet. Ganske vist var i 80'ernes alvorlige ned-

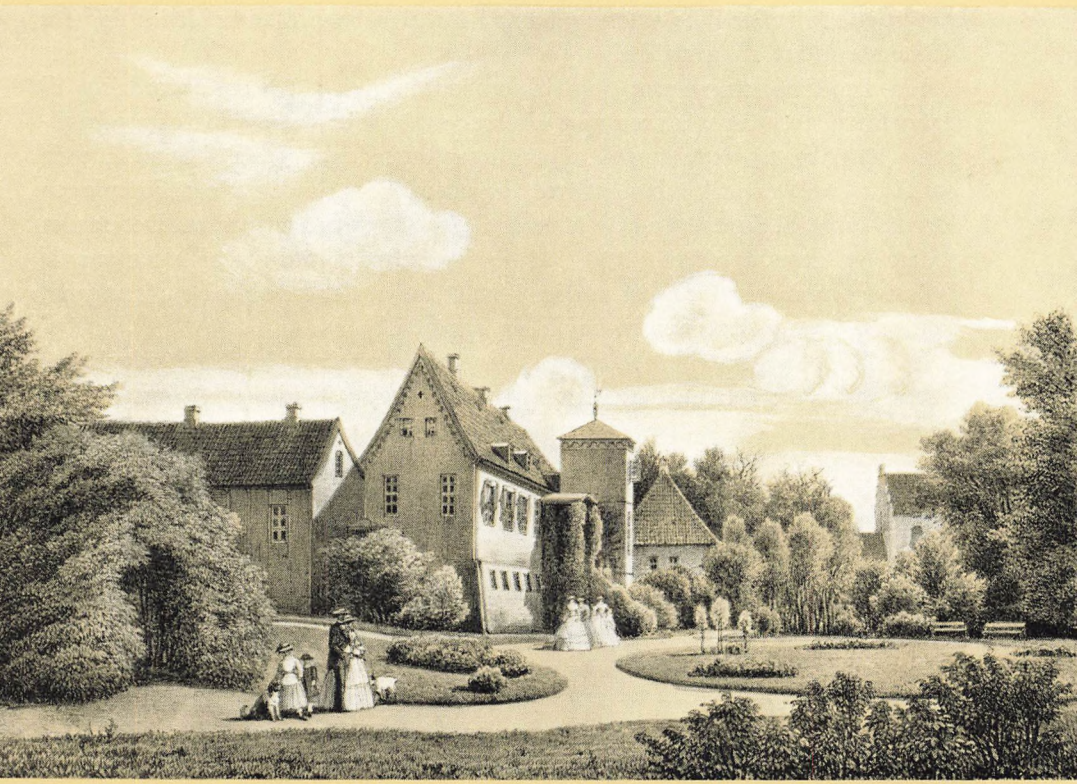

HAGESTED

i Sælland.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

gangsperiode heller ikke smør og flæsk i høj pris, men man reddedes dog fra de værste følger af prisfaldet.

Fra Landboforeningernes Samvirksomhed kom i 1885 en opfordring til dannelse af en kvægavlsforening i Holbæk amt, og selskabets sparekasse bevilgede 3000 kr. til dette formål. Foreningen stiftedes, og selskabet stillede en garanti på 5000 kr. til indkøb af tyre, der opstaldedes rundt i amtet. Foreningen levede kun i få år, men nåede at have i alt 29 tyre udstationeret. Det sagdes senere om hoveddyrskuet i 1900, at de fortrinlige samlinger af kvæg var de bedste og mest ensartede, der var set i amtet, og at det tydede på en fremgang, som også kvægavlsforeningen havde sin anpart i.

Dyrskuerne var i årenes løb hyppigt vanskeliggjort, fordi selskabet ikke havde nogen fast plads for disse, og navnlig var de henvist til tiden efter høstens slut, hvor vejrforholdene kunne være ugunstigere. Ved generalforsamlingen i 1897 bestemtes derfor at købe en dyrskueplads i Jyderup, og selskabet fik dermed et hjemsted, der med beliggenhed midt i amtet og ved jernbane fik en sikker placering hos amtets befolkning. Med indhegning og opførelse af et materialehus kom den til at koste 11.000 kr., et efter tiden betydeligt beløb. Allerede i 1887 havde selskabet ansat en husdyrbrugskonsulent, og på denne post blev dyrlæge *Richard Jensen* ved sin indsigt og dygtighed en betydelig hjælp. Ved rejser i Østpreussen, Sachsen, Belgien og England udvidede han sit kendskab til heste- og svineavl og afgav beretninger herom til selskabet. Richard Jensen fungerede til 1908, da han med pension fra selskabet trak sig tilbage og erstattedes af landbrugskandidat *Martin Jensen.*

Allerede tidligt havde Holbæk Landboforening ved sin første formand, baron *Zytphen Adeler,* foreslået et dyrskuesamarbejde, dog uden resultat. Først i 1902 mødte på selskabets dyrskue i Jyderup kosamlinger fra begge foreninger, og dette samarbejde fortsattes med fællesskuer, og de to landboforeninger for Odsherred og Kalundborg sluttede sig til. Samarbejdet lå dog ikke i nogen fast plan.

Til selskabets hundredårs jubilæum i 1912 var planlagt et særligt stort dyrskue, men på grund af mund- og klovsyge måtte det aflyses, og det første skue efter hundredåret kom i 1914. Med verdenskrigens udbrud samme år blev der intet dyrskue før i 1916, hvor det holdtes som fællesskue i Holbæk, og efter endnu et år med mund- og klovsyge blev der fællesskue i Jyderup i 1918.

I de vanskelige år efter krigen kom i selskabet en stigende usikkerhed overfor dyrskuerne, der syntes at belaste økonomien for hårdt, og da samtidig selskabets indtægter dalede, og tilskuddet fra sparekassen formindskedes for senere helt at falde bort, betvivledes det, om dyrskuerne kunne fortsætte.

Man videreførte dog traditionerne og forsøgte for at spare i 1928 med

eendags skue, men med et voldsomt underskud, og det gentoges i 1932 med samme resultat, men visse lyspunkter syntes at vise sig.

Ved skuerne i 1925 og 1929 kom en stærk fremgang for belgiske heste, der understøttede Jyderupskuets placering fra de første år som et fremtrædende hesteskue. Navnlig belgierskuet i 1929 sammen med Belgisk Hesteopdrætterforening for Sjælland gav et godt økonomisk resultat, hvortil bidrog ikke mindst de fire fra det belgiske Societé Nationale udstillede hingste, der med deres belgiske medailler og bånd i belgiske farver gav skuet en særlig kolorit. Den belgiske hesteavl var påny ved at få tag i Nordvestsjælland.

I økonomisk selskab havde den belgiske hest allerede før århundredskiftet haft en plads. 1904 havde selskabet begyndt indkøb af hoppeføl i Belgien til bortsalg blandt medlemmerne, og disse fortsatte, så der i alt kom over 100 føl og plage til egnen. Disse importer skabte i forbindelse med de bedste krydsninger af jyske hopper med importerede hingste en bestand af hopper, der fik den største betydning for Nordvestsjællands forspring i avlen. Selskabet støttede yderligere avlen ved årlige hoppekåringer og fra 1914 ved føring af en stambog over belgiske heste, der senere blev grundlaget for belgier-stambogen for hele landet. Konsulent *Martin Jensen* var her en værdifuld kraft, indtil han i 1916 forlod selskabet for senere at blive sekretær for belgieravlens organisationer. Betydelige hingste var tidlig indført i amtet, støttet af navne som *Fraas* og *Jørgensen,* Særslevgaard, og med grev *Bernstorff,* Kattrup, som initiativtager importeredes med tilskud fra selskabet i 1929 den meget kostbare »Vainqueur«, der overtoges af en nystartet elite-forening.

Samtidig med de hårde landbrugsår fra 1932 fik hesteavlen en stærk medgang på grund af Tysklands oprustning og interessen for svære trækheste. Med jubilæums- og fællesskuet i Jyderup 1937 nåedes toppunktet for dyrskuerne, næsten 11.000 besøgende og belgiske heste i et antal af 127. Fra Belgien var kommet to værdifulde hingste, en brun og en skimlet, og den brune, »Espoir d'Horlebecq«, købtes af Snertinge og omegns belgiske hesteavlsforening og blev her næsten en Sjællandsmatador, der for sin første afkomssamling fik I. kl. I. gr. og senere på Bellahøj opdrætterforeningens vandrepokal.

Op igennem 30'erne steg hestepriserne stærkt, og det fortsatte i besættelsesårene såvel for avlsdyr som brugsheste til støtte for dyrskuerne.

Både i 1942 sammen med Holbæk Landboforening og i 1943 kom anseelige dyrskuer med stort publikumsbesøg, og de fik med besættelsestidens ulykker som baggrund en fællesskabets karakter og skabte en folkefest med danske toner som aldrig på noget tidspunkt.

I 1944 blev skuet på Bellahøj aflyst, og dette fællesskues særlige præmiekvaliteter overførtes med fællesdommere til amtsskuerne. Dyrskuet i Jyderup 1944 blev da også stort og værdifuldt og med et betydeligt pengeoverskud.

1946 og 1948 gav vellykkede om end økonomisk svagere skuer med tegn på mindskelse af interessen for heste, men til gengæld med den invasion af landbrugets maskiner, som skulle fortsætte i de følgende år.

I 30'erne var traktorerne for alvor kommet i gang, og i 1939 havde den første af amtets store gårde sagt hestene farvel, og denne udvikling fortsatte i stigende tempo op i 50'erne. Dette i forbindelse med ændringerne i kvægavlen gennem foreninger for kunstig sædoverføring og dermed faldende interesse for tillæg og salg af unge tyre måtte få væsentlig betydning for dyrskuerne. Fremstillingen af kosamlinger og tyremødre fra de kendte opdrættere indsnævredes og antallet af unge tyre reduceredes stærkt.

Det blev her maskinerne, der genoprettede balancen, og stor interesse samlede sig om de store maskinudstillinger, der gav skuerne den fuldstændighed, som i dag ikke opnås med et stort antal dyr alene.

Fællesskuet i 1955 i 125-året for selskabets første skue fik da også et gunstigt forløb med en indtægt, der dækkede de samlede udgifter, og da selskabet nu i 1962 indbød til et jubilæumsskue i anledning af sit 150 år, vistes fra alle sider den største interesse for at skabe et alsidigt og stort skue.

Dette nåedes i næsten enestående grad, for det første med 350 fremstillede dyr, men tillige ved den kvalitet, der var repræsenteret. På forhånd måtte ventes et beskednere antal heste end vanligt, men det gik modsat med 110 heste af alle racer. Som en smuk gestus overfor det jubilerende selskab mødte næsten alt af belgiske avlsdyr i amtet og flere langvejs fra, 22 hingste og hopper af fortrinlig kvalitet, heraf en hoppesamling fra *Niels Andersen,* Søgaard, og en stor plagesamling efter den 7-årige »Espoir de Lippenhove« fra *Snertinge og Omegns belgiske Hesteavlsforening,* den sidste forening på Sjælland med egen hingst. Måtte man end erkende, at det måske blev sidste gang med en så betydelig repræsentation for den belgiske hest, igennem mange år landbrugets værdifulde hjælper, viste frederiksborgere og oldenborgere stadig udstillere og opdrættere, til hvilke der kunne siges »på gensyn«, og det samme gjaldt den gule fjordhest og ungdommens pony'er af forskellige engelske racer.

Hestene har gennem de mange år på selskabets skuer vist et stort og broget billede, typer og racer har skiftet fra de lette køreheste af hannoveransk og andet blod, fra den solide, men velgående Odsherredhest og Knabstrupperen med det plettede skind til Frederiksborgere af ren race og Oldenborgere. I de svære heste er kommet krydsninger og Jyder, de brogede fra Kongsdal, Clydesdalere fra baron Lerche på Birkendegaard og så til slut Belgiere, alle har de udfyldt en plads og bidraget til at gøre skuerne livfulde og tiltrækkende.

Ikke mindre bemærkelsesværdige var jubilæumsskuets *kvæg* og *svin.* De store gårde var her repræsenteret så godt som næppe før, formanden for økonomisk selskab i Sorø amt, godsejer Lawaetz, mødte med kosamlinger, ligeså Orelund,

BJERGBYGAARD,
i Sælland, opført 1805.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

Svinningegaard, Asmindrupgaard og Toftholm og mange opdrættere med enkeltdyr og kvier, i alt af rødt malkekvæg 121 stk. Sortbroget kvæg havde 43 stk. med tyre og køer fra Saltofte, Grundmosegaard, Kattrup og enkeltdyr fra andre gårde, alt efter den jyske dommers skøn af fortrinlig type. Af Jersey mødte 23 stk., heriblandt 3 køer med meget stor livsydelse.

Pladsforholdene begrænsede svinene til 50 numre søer og orner, der viste kvaliteten af dyr hos selskabets medlemmer, såvel i store som små besætninger. Man lagde her mærke til den store repræsentation fra den gammelkendte besætning hos proprietær Meyer, Vilhelmshøj, fra godsejer P. Prahl, Smakkerup, og gårdejer Hans K. Jensen, Kajemosegaard. En lille fremstilling af får og kaninavlerforeningens udstilling fuldstændiggjorde billedet. Jubilæumsskuet måtte med henblik på fremtidige dyrskuer synes særdeles løfterigt.

Udviklingen i husdyrbruget og dettes økonomi i det sidste halvhundrede år har naturligt afspejlet sig i selskabets møder og forhandlinger. Kårene for kreaturhold og svin har svinget i takt med eksportens konjunkturer, og 30'erne står endnu i frisk erindring med Kanslergadeforlig, svinekort og en kornpris i bund. Men sideordnet med landbrugets fattigdom, måske også fremtvungen af denne, gik kampen mod kvægtuberkulosen og den smitsomme kastning, der overalt sattes i system, støttet af en kødordning, der gav statstilskud til nedslagtning af reagerende dyr og successivt medførte registrering af de rene besætninger.

I 1950 var i amtet tuberkulosen praktisk talt forbi og kastningen i 1956—57. Tidligere tiders ulykker med mund- og klovsyge blev holdt i skak med serum og vaccine, men til gengæld bragte de sidste år den såre vanskelige leukose, der ved en særlig lov om tilskud ved tvungen nedslagtning gav betydelige tab og i Holbæk amt reducerede besætningernes antal, ikke mindst på de store gårde.

I produktionen af mælk og kød var i samme tidsrum sket en betydende udvikling. Professor *Lars Frederiksens* banebrydende arbejde som leder af forsøgslaboratoriet med fodernormer for malkekøer og dermed fjernelse af fortidens skøn om foderbehovet og senere professor *Jespersen,* forsøgsleder *Haagen Petersen* og professor *Hj. Clausens* fodernormer for svin gav en sikkerhed i tilrettelæggelsen af foderforbruget, der blev af stor økonomisk værdi. Hertil kom i 20'ernes slut fodring med grønensilage efter A.I.V. metoden, der gav mulighed for opbevaring og benyttelse af roetop, lucerne og græsafgrøder og hurtigt fandt ind i alle landbrugets størrelser.

Det sidste årti's hastige svingninger i landbrugets økonomi med stærkt stigende arbejdslønninger og lav forrentning har fremtvunget mange ændringer i husdyrholdet. Der er sket en rationalisering og mekanisering af malke- og staldarbejdet, en formindskelse eller afskaffelse af besætninger, og brugenes

specialisering i køer eller svin eller slet ingen dyr synes for mange at være fremtiden.

Gennem hele perioden har selskabet søgt at støtte og fremme ved sin konsulentvirksomhed og ved foredrag af de fremmeste i videnskab og praksis. Selskabets medlemmer har hørt Landbohøjskolens professorer og forsøgsledere, økonomer som professor Jørgen Pedersen og professor, universitetsrektor Carl Iversen, specialister i opbygning af landbrugets maskinpark og staldbyggeri, repræsentanter for eksport og handel og sidst om det fællesmarked, dansk landbrug sætter sine forventninger til.

I alt dette er fulgt en linie, der måske ikke adskiller sig væsentligt fra landbrugets organisationer i almindelighed, men dog hyppigt har kunnet tage hensyn til selskabets særlige interesser inden for de større brug.

Vel kun på eet område indenfor dansk husdyrbrug blev selskabet pionér, og det fandt retfærdigvis sit udtryk, da landsorganisationen »Dansk-Belgisk Hesteavl« stiftedes i 1927, og ledelsen fastsattes til en repræsentation for Jylland, Fyn, Sjælland og Holbæk Amts økonomiske Selskab.

PLANTEAVL

Planteavlen blev den sidste gren af det landboforeningsarbejde, økonomisk selskab skulle tage op, og først med nedsættelsen af et planteavlsudvalg i 1903 gled den aktivt ind i selskabets virksomhed og dermed i dets historie.

Planteavlsudvalget fik som sin første formand, proprietær *Rahlff,* Olstrupgaard, og som medlemmer forpagter *Knipschildt,* Lerchenborg, godsejer *Lemvigh,* Algistrup, og baron *Lerche,* Birkendegaard, og man samlede sig i arbejdet om jordens behandling, kunstgødning og valg af frø og sædekorn. Særlig spørgsmålet om sædekorn blev taget op, og udvalget sørgede for stamsæd, der indkøbtes af selskabet, medens fremavlen overlodes til »Sjællandske Frøavlskompagni« i Kalundborg, mod en afgift til selskabet. Man anviste behandling af såkornet med organiske kviksølvforbindelser mod svampesygdomme, og med Frøavlskompagniet blev truffet aftale om varmtvandsbehandling mod nøgen brand og tørring af kornet. Alt overgik det dog senere til de store kornfirmaer i Holbæk og Kalundborg, da de i begyndelsen af 20'erne fik moderne rensningsanlæg med sortering og afsvampning af kornet.

I 1858 var Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole oprettet, og herfra skulle i århundredets sidste halvdel udgå ny jordbrugets mænd, der med et fast forankret ståsted i grundvidenskaberne havde mulighed for at optage det forsøgs- og forskningsarbejde, der i meget skulle blive baggrunden for dansk landbrug. Alligevel forbavser det, at tiden skulle gå helt op til sidste krigs slut, før man i planteavlen stod overfor betydningsfulde nyskabelser. Disse skulle til gengæld blive af meget omfattende karakter.

Selskabets første planteavlsforsøg anlagdes i 1905, og som leder af dette arbejde tiltrådtes udvalget af konsulent *O. H. Larsen,* Forsinge, senere professor i landbrugsøkonomi. Forsøg blev anlagt på Lerchenborg, Melbygaard og Birkendegaard og senere forsøg i byg på Algistrup, Daurup og Anneberg. Da O. H. Larsen i 1908 fratrådte, var udført 40 forsøg, og planteavlsarbejdet gik herefter over til husdyrbrugskonsulenten *Martin Jensen.*

I anledning af selskabets 100 års jubilæum i 1912 vedtoges i bestyrelsen at anlægge en plantedemonstration i Jyderup, og til dette formål lejedes et areal på 3 td. ld. ved dyrskuepladsen. Meningen var her at demonstrere de andetsteds nåede forsøgsresultater med kunstgødning, sorter af frø og korn m. m., og denne forevisningsmark, som betegnelsen efterhånden blev, omfat-

AGGERSVOLD

i Sælland.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

tedes i de følgende år med megen interesse. Men de årlige, trykte forsøgsberetninger, der senere udsendtes fra samvirksomheden, gjorde, at medlemmers og andres besøg ophørte. I 1933 vedtoges derfor at nedlægge denne forevisningsmark, der i 1917 var købt af selskabet, og inddrage den under dyrskuepladsen.

De lokale markforsøg fortsatte under skiftende konsulenter i et antal af 10—30 om året, og det var betydelige beløb, der i årenes løb af selskabet sammen med statstilskud ofredes herpå. I en kort periode påtog man sig sprøjtning med bordeauxvædske mod kartoffelskimmel, men dette tilsyneladende beskedne arrangement gav så mangeartede vanskeligheder, at det opgaves i 1925.

I slutningen af 20'erne begyndte i selskabet et energisk arbejde med udtagning af jordprøver for bestemmelse af reaktionstal, og på mange af de store gårde fulgte hermed en kortlægning af markernes kalktrang og senere også fosforsyre- og kalital.

Samtidig ansattes i 1929 en grundforbedringskonsulent, *Th. Vesterby,* og fra Hanerup mergelleje kom under Hedeselskabets ledelse omfattende merglingsarbejder. De betydelige nydræninger og merglinger og dermed forbedringen af mange jordes kulturtilstand ville naturligt have påvirket kunstgødningsforbruget, der altid havde været lavt i Holbæk amt med den ringe nedbør, men landbrugets ringe likviditet satte en stopper herfor. Først efter anden verdenskrig kom med bedre økonomi, ny bygsorter og en øget viden om balanceforholdet mellem de forskellige kunstgødninger et stærkt forøget gødningsforbrug.

Ved proprietær Rahlffs bortrejse fra amtet i 1909, blev som ny formand for planteavlsudvalget valgt etatsråd *Lemvigh,* og efter ham fulgte i kun få år forpagter *Kirketerp Møller,* Dønnerup, i 1922 ingeniør *Lunn,* Dorthealyst, og endelig i 1928 godsejer *P. Boserup,* Saltofte, der sad til 1946.

I selskabets 125-års skrift siges, at planteavlen var et område, der altid havde en fremtrædende plads i selskabets hele tilværelse, men samtidig det, der i protokollerne havde afsat de færreste ord.

Det er derfor ikke muligt at fremdrage særlige træk fra de første formænds arbejde i dette udvalg, men ingeniør Lunn huskes som en særdeles aktiv formand, og godsejer Boserup blev gennem sine mange formandsår en særdeles markant repræsentant for planteavlen og indtog i sine beretninger en meget afgjort indstilling til de spørgsmål, der i øjeblikket forelå og interesserede. Mange husker diskussionerne fra generalforsamlingerne i 1932 og senere om de gammelkendte barresroer og kålroer, der så småt var ved at blive erstattede af sukkerroestammer, der med udnyttelse af toppen gav et betydeligt større udbytte. I dette spørgsmål gik godsejer Boserup kraftigt mod de konservative

roedyrkere i selskabet og kunne år efter år som en Cato i senatet erklære: Forøvrigt mener jeg, kålroer bør udryddes. Adskillige år senere, da vanskeligheder mødte sukkerroerne, måtte han med et smil erkende, at kålroen måske også havde sine gode sider. Boserup havde i mange år en fremtrædende plads indenfor græsmarkssektionen under samvirksomheden, og han stod til sin død som en meget anset kvægavlsmand med en meget højtydende malkebesætning af sortbrogede køer.

I planteavlsudvalget sidder i dag godsejer *J. F. Bøttger,* Dragsholm, som en anset og afholdt formand og som det ældste medlem af udvalget, helt fra 1930, godsejer *J. Schwensen,* Arnakke, desuden medlemmerne gårdejer *Chr. Jensen,* Brokøb, proprietær *Høgh Hansen,* Kelleklinte, og fra 1961 proprietær *B. Qvist,* Bognæsgaard.

I alt inden for planteavlen er det de sidste 15 år, der ganske særlig påkalder opmærksomhed. Det er en næsten revolutionerende udvikling, der i dette åremål har fundet sted med de kemiske ukrudtsmidler, skadedyrs- og plantesygdomsbekæmpelse og med sædskiftesygdomme som fodsyge og havreål. Som den belgiske hesteavl fra 1920'erne var med til at støtte selskabets fremgang, kom nu den store sprøjtevirksomhed, der skulle give planteavlen en helt ny placering i selskabet.

Ved bestyrelsesmøde i 1938 havde godsejer Prahl, Smakkerup, stillet forslag om, at der ved kommende generalforsamling blev givet en beretning om det ny indenfor teknik og maskiner og tillige sørget for en fuldt nutidig maskinudstilling på dyrskuerne. Dette medførte nedsættelse af et maskinudvalg med godsejer Prahl som formand, og dette udvalg kunne i 1940 for første gang aflægge sin beretning.

På grund af krigen blev alt arbejde i de følgende år sat i stå, og først i 1947 kunne selskabet efter indstilling fra planteavls- og maskinudvalg anskaffe den første jeep og sprøjte, og selskabet blev blandt de første, der tog sprøjtning op med de hormonmidler mod ukrudt i kornmarkerne, som efter krigen kom til landet.

I 1920 havde selskabet som konsulent fået landbrugskandidat *A. Holst-Jensen,* der dog allerede i 1925 fratrådte for at blive direktør i det gamle kornfirma S. P. Jensen & Co. i Kalundborg, og som hans efterfølger kom konsulent *F. Krogh.* Han blev en både alsidig og dygtig konsulent, der ikke mindst i arbejdet for belgieravlen blev af stor værdi for selskabet, også efter at han i 1945 var fratrådt. Konsulent Krogh efterfulgtes af landbrugskandidat *Helge Clausen,* nu direktør i Creditkassen, og det faldt i hans lod efter krigen at igangsætte den ny sprøjtevirksomhed.

De første års arbejde med sprøjtemidler blev for en stor del anlagt som forsøg for at belyse kemikaliernes virkning og se, hvilke planter der over-

levede behandlingen. Det syntes fremfor alt at være burresnerre, fuglegræs, gul okseøje og pileurt, der unddrog sig bekæmpelsen, men ny midler kom til — og kommer stadig til — og mest holdbare mod kemikalier synes i dag kvikgræs og flyvehavre.

Fra en beskeden begyndelse i 1947 udviklede selskabets sprøjtevirksomhed sig så stærkt, at der i 1952—53 mod ukrudt sprøjtedes 8000 td. ld., og bestanden af ukrudt blev efterhånden trængt så meget tilbage, at man ophørte med sprøjtning af udlæg med de mere følsomme bælgplanter. Det sprøjtede areal ligger nu år efter år på ca. 6000 td. ld., og hormonmidlerne er stadig det vigtigste ukrudtsmiddel, der overfor agerkål, melde og tidsel virker med 100 pct. sikkerhed. Igennem disse år har adskillige landbrug anskaffet sig eget sprøjtemateriel, og man tør vist nok sige, at kemikalierne i dag holder landbrugets korn- og græsfrømarker rene. Med mejetærskeren som høstens maskine og dennes næsten totale spild af ukrudtsfrø på marken, kommer et uundværligt samspil mellem sprøjtning og mejetærsker. Til sin sprøjtevirksomhed disponerer selskabet over fire højtryksprøjter monteret på en traktor, to jeeps og en unimog og ejer desuden en traktor, en motor- og en hestepudderblæser.

Samtidig med ukrudtsmidlerne kom ved krigens afslutning en række ny bekæmpelsesmidler mod skadedyr, hvoraf den første var D.D.T. (Gesarol). Selskabet prøvede i 1950—51 at igangsætte en fluebekæmpelse, og den viste sig helt effektiv, men resistente fluestammer kom hurtigt, og den måtte atter opgives. Men efter D.D.T. kom klorerede og senere fosforholdige insektgifte, flere som nerve- eller nerve- og mavegifte, og sidst er kommet systemiske gifte, der kan trænge ind i planternes saftstrømme og her forgifte i kortere eller længere tid. De fleste af disse midler kan opløses i vand og sprøjtes direkte på skadedyr eller plantevækst, og andre findes som puddermidler og herimellem stoffer, som påpudres eller bejdses i sædefrøet og er virksomt selv over for jordboende skadedyr. De fleste skader kan i dag bekæmpes, og det er i reglen kun et spørgsmål, om bekæmpelse kan betale sig eller ej. Hele denne udvikling har selskabet med sit sprøjte- og puddermateriel kunnet være med i, og i visse år med lus i roemarkerne er behandlet op til 2000 td. ld. for medlemmerne. Kun hvor det drejer sig om afgrøder, der er for høje, har pudringen måtte overtages af flyvemaskiner.

Som leder af sprøjtevirksomheden har siden 1950 stået selskabets konsulent, landbrugskandidat *J. Chr. Tvergaard,* der i disse år har vist en betydelig dygtighed i tilrettelæggelsen af dette arbejde, der har fået en så afgørende betydning for såvel selskabets organisation som dets økonomi. Konsulent Tvergaard er landbrugskandidat fra 1939, var i to år ved forsøgslaboratoriet under professor Jespersen og gik derefter tilbage til praktisk landbrug som driftsleder. I 1950 ansattes Tvergaard som konsulent i selskabet og har her haft de bedste

RASCHENBERG,

för Kattrup i Sælland.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

forudsætninger for forbindelsen med amtets store gårde og tillige været en dygtig vejleder for de unge landbrugskandidater, han har haft som assistenter.

Prisforholdet mellem gødningsstoffer og planteproduktion har i de sidste 25 år givet et stærkt stigende forbrug af kunstgødning, og det sidste årti med ændringer i besætningsstørrelsen på mange ejendomme og ikke mindst flytningen af kvægholdet fra Sjælland mod Jylland har bevirket, at kunstgødningen også her i amtet får større og større økonomisk betydning.

På mange jorder, men specielt på de lette sandjorder og de inddæmmede arealer, satte lyspletsygen bom for et øget udbytte, og regnmængde og lejesæd blev ikke den naturlige grænse for høstens størrelse. På overkalkede jorde var lyspletsyge længe kendt, men først i 1935 erkendtes det endeligt, at lyspletsyge var manganmangel, der kunne helbredes ved tilførsel af 50—150 kg mangansulfat pr. ha årlig. Dette var i sig selv en hjælp, der dog ikke var billig, og samtidig i sin virkning var afhængig af regnmængden. Mangansulfaten viste sig imidlertid efter samarbejde mellem selskabets konsulent Tvergaard og professor Steenbjerg på Landbohøjskolen at være mere virksom, hvis den i opløsning sprøjtedes direkte på de grønne plantedele. Disse undersøgelser gjorde, at man i dag normalt sprøjter med 10 kg mangansulfat pr. ha, og kun på meget lyspletsyg jord kan gentagen sprøjtning være nødvendig. Man er på denne måde blevet uafhængig af regnen til opløsning af stoffet og er hjulpet over store besværligheder og tab. Selskabet sprøjter da også betydelige arealer og har et forbrug af 6000 kg mangansulfat om året.

Allerede i 1928 var man klar over, at guldspidssyge ikke var en svampesygdom, men kobbermangel, og kunne helbredes og holdes borte ved udstrøning af blåsten. Ved bederoers og lucernes hjerteforrådnelse var det bormangel, og som de nyeste blandt disse mikronæringsstoffer er kommet magnesium og molybdæn.

Blandt sædskiftesygdomme har i Holbæk amt havreål eller rettere græssernes rodål været almindelig på mange ejendomme, og den stadige stigning i arealerne med stråafgrøder har bevirket en stærkt formering af denne rodål. Sammen med fodsyge kan havreål ikke bekæmpes med kemiske midler, og det syntes tidligere alene ved et rationelt sædskifte, at man kunne komme af med denne sygdom.

Ved kornsortsforsøg anlagt på Birkendegaard i 1952 viste det sig imidlertid, at bygsorten Fero på jord med havreål gav 27 pct. mere end de almindeligt anvendte sorter Carlsberg og Maja byg. Dette foranledigede et samarbejde mellem konsulent Tvergaard og adjunkt Sigurd Andersen på Landbohøjskolen, og på et åleangrebet areal på Grundmosegaard ved Åmosen udsåedes som forsøg en lang række af de kendteste sorter af korn. Dette og senere forsøg viste ved optælling af ålens cyster på rødderne forholdet: Havre 20, hvede 17, byg 11

og rug 0. Det mest bemærkelsesværdige var dog, at de tre bygsorter, Fero, Drost og Alfa, ingen cyster havde. Disse åleundersøgelser blev sammen med senere anlagte forsøg og en metode til ved udtagne jordprøver at fastslå mængden af rodcyster pr. kg jord grundlaget for en doktorafhandling af nuværende dr. agro. Sigurd Andersen. For praksis betød dette, at man ved dyrkning af havreålsresistente bygsorter og samtidig et rationelt sædskifte havde mulighed for på en kort årrække at blive havreålen kvit.

Det var for selskabet meget tilfredsstillende, at det gennem sin konsulent havde været stærkt engageret i dette arbejde. Både i planteavl og husdyrbrug har teori og videnskab rakt landbruget hånden og gør det hver dag. Landbrugets produktion har fulgt med årti efter årti, og stadig er landbruget det største nettoeksporterhverv i Danmark.

Men samfundets strukturændringer har ramt landbruget hårdt, og i det indenlandske kapløb mellem erhvervene er landbruget sakket agter ud. Det vesteuropæiske fællesmarked trækker i dag sine linier stærkere og stærkere op, og dansk landbrug står ventende, hvor bliver dets plads?

SELSKABET OG DETS MÆND EFTER 1900

Med baron Gustav Lerche havde selskabet i 1909 fået en overordentlig populær præsident, der i adskillige år havde siddet i dyrskueudvalg og planteavlsudvalg og gennem sin far, grev Vilhelm Lerche og sin morfar, kammerjunker Chr. Barner, havde nær forbindelse med selskabet. Han var en ypperlig taler, hurtig og skarp i replikken, og repræsenterede fra 1911 Holbæk amt i de samvirkende sjællandske landboforeninger. Ved sit salg af Birkendegaard i 1921 udtrådte baron Lerche af selskabet, og hvervet som præsident gik over til etatsråd *Daniel Hvidt,* Frihedslund.

Etatsråd Hvidt var medlem af sparekassens tilsynsråd fra 1885 og dets formand fra 1913 og havde gennem offentlige hverv gjort sig stærkt gældende i amtet. I sparekassen var han en meget dygtig formand i en tid, hvor formandsposten var identisk med direktør, og meget således hvilede på ham. Uden at være jurist var etatsråd Hvidt i sin form og kunnen den skolede embedsmand, og Marcus Rubins ord om hans farfar, den højt ansete Laurits Nicolaj Hvidt, kunne med rette være sagt også om Daniel Hvidt: Fast indtil stivhed, men liberal i tankegang og fornem i sin retssans. I selskabet blev Hvidt en særdeles anset præsident, men på grund af alder ønskede han i 1929 at trække sig tlbage.

I denne Hvidt'ske periode sad to vicepræsidenter, grev *Aage Brockenhuus Schack,* Bjergbygaard, en i amtet højt agtet mand, og ritmester *Ove v. der Maase,* Lerchenfeldt, og begge supplerede etatsråd Hvidt særdeles dygtigt.

Siden 1887 var ikke valgt noget æresmedlem i selskabet, og først i marts 1935 forelå forslag fra bestyrelsen om ekstraordinær generalforsamling med dagsorden: Valg af etatsråd Hvidt til æresmedlem som tak for hans mangeårige arbejde i selskabet og for de 50 år, han har haft sæde i sparekassens tilsynsråd. Valget skete med stor tilslutning.

Samme år den 9. maj blev kammerherre *H. Grevenkop-Castenschiold,* Hagestedgaard, æresmedlem i anledning af sin nær forestående 90 års fødselsdag og som tak for et udmærket arbejde i selskabet. Kammerherre Castenschiold var medlem af bestyrelsen fra 1893 og næstformand i sparekassen fra 1913 til han i 1934 fratrådte.

Ved ritmester v. der Maase's afgang valgtes i 1928 greve *A. P. Bernstorff-Mylius,* Kattrup, som vicepræsident, og allerede året efter, da etatsråd Hvidt

HÖRBYGAARD,

i Sælland.

Reproduceret efter F. Richardt del.
T. A. Becker og C. E. Secher:
»Prospekter af danske Herregaarde«. (1844—70)

ikke ønskede genvalg, blev han præsident, medens godsejer *Christian Grüner,* Egemarke, blev vicepræsident.

Grev Bernstorff fik en lang funktionstid og måtte opleve landbrugets vanskeligheder i 30'erne og landets besættelse af tyskerne 1940—45. På en smuk og værdig måde indtog han sin plads i selskabet og blev her både afholdt og respekteret. Grev Bernstorff forbandt med en vis gammeldags form en elskværdig imødekommenhed, der stillede ham i det bedste forhold til selskabets medlemmer og de andre landboforeninger i amtet. Ved generalforsamlingen i 1947 ønskede han at fratræde, og samme år i november valgte medlemmerne ham til æresmedlem.

Godsejer Chr. Grüner havde fra 1919 været medlem af dyrskueudvalget og kom som vicepræsident til at fungere til 1950, hvorefter han overtog formandsposten i dyrskueudvalget til 1960. I selskabet havde Chr. Grüner særlig påtaget sig arbejdet med dyrskuerne, og han blev herigennem kendt og afholdt i vide kredse i amtet. Selskabet blev gennem de mange år fra 1919 til 1960 Grüner megen tak skyldig, og kun få har været så bundne til det gamle selskab som han. Det vakte derfor glæde hos alle, da han efter sin afgang i 1960 blev æresmedlem.

Som grev Bernstorff's afløser kom godsejer, cand polit., senere hofjægermester *Thomas Junker,* Aunsøgaard. Som nationaløkonom og tillige landbrugskandidat fik han en særlig plads i rækken af selskabets præsidenter. Ved sit medlemsskab i Arbejdsgiverforening, Pristalsnævn, Arbejdskommission, Landbokommissionen af 1960 og endelig som medlem af bestyrelsen i de samvirkende sjællandske og senere de samvirkende danske landboforeninger fik han en baggrund af viden, der med hans fortrinlige evner år efter år omsattes i generalforsamlingsberetninger, der står som de bedste, der er afgivet i selskabet. Samtidig gav hans gode forbindelser mulighed for at tilføre selskabet en række foredragsholdere, der kunne give møderne en særlig kvalitet. På grund af svigtende helbred måtte hofjægermester Junker i foråret 1962 nedlægge sit mandat og den påfølgende 26. april valgtes han til æresmedlem. Men allerede den 15. juli afgik han ret pludselig ved døden. Selskabet havde meget at takke Thomas Junker for.

Som præsident valgte generalforsamlingen kammerherre *S. A. Timm,* Aggersvold, der siden 1950 havde været vicepræsident, og samtidig som ny vicepræsident godsejer *Poul Prahl,* Smakkerup, fra 1938 formand i 7. kreds og medlem af bestyrelsen.

Årene til 1962 bragte endnu to æresmedlemmer, proprietær *Niels Boesen,* Rynkevang, og gårdejer *Karl Poulsen,* Ebbeløkke, der valgtes samme dag, den 9. november 1950. Begge var gennem mange år knyttet til selskabets kvægavlsarbejde som dommere og fællesdommere, men tillige havde de taget arbejdet

op indenfor den belgiske hesteavl. Niels Boesen var formand for dyrskueudvalget fra 1929 til 1950 og et meget trofast og anset medlem. Karl Poulsen blev ganske særlig værdsat som selskabets repræsentant og talsmand i det store Odsherredområde, og som tak for sin indsats her blev han æresmedlem.

Med selskabets ny love af 1948 var sket enkelte ændringer, således bortfaldt den gamle lovkommission, der i selskabets historie havde været bindeleddet til mange fremstående embedsmænd i amtet. Som formand for denne lovkommission sad amtmand, kammerherre *Saxild* til sin afgang i 1942, og han viste til stadighed megen interesse for selskabet og dets møder.

Ved udarbejdelsen af de ny love påtog amtmand *H. de Jonquiéres* sig venligt redigeringen af disse love, og han blev gennem hele sin embedstid en i selskabet meget skattet gæst.

Adskillige dommere og jurister i amtet havde i årenes løb siddet i lovkommissionen, og hofjægermester *Fr. Treschow,* Torbenfeldt, var som jurist i en periode dens formand.

Det kan i dag synes, at de gamle tider, hvor selskabets medlemmer kom med hest og vogn, er langt borte, og dog kørte endnu i 1920'erne proprietær Boesen med heste fra Rynkevang ved Kalundborg og hentede på vejen godsejer Prahl på Lerchesminde så betids, at man i Jyderup havde ro til frokosten inden generalforsamlingen i selskabet. Erindringen om disse svundne år bringer billedet frem af de mange, der stod sammen om selskabet før og efter 125 året. Det var ikke blot æresmedlemmer og bestyrelse, men mange hvis bånd til selskabet var vidt forskellige, udvalgenes medlemmer, sparekassens mænd, udstillere fra sommerens dyrskue eller blot var de medlemmer, ja, undertiden endog en opposition.

Endnu til 1937 fik sparekassens reviderede regnskab påtegning af den i selskabet valgte decisor, og grev *Otto Moltke,* Nørager, en trofast bærer af sin slægts traditioner i selskabet, havde til sin død som den sidste dette hverv. Godsejer *Poul Dahl,* Holbæk Slot Ladegaard, var sparekassens repræsentant i bestyrelsen og tillige aktiv i selskabets arbejde, og godsejer *Aage Faye,* Birkendegaard, blev som bestyrelsesmedlem årsregnskabernes kritiker med et vågent øje til dyrskuernes økonomi og fra 1942 til 1949 sparekassens ansete formand.

Fra planteavl og husdyrbrug kom tre, der blev gamle i selskabet. Proprietær *Lund,* Aldersro, blev den ældste, og som anden generation dækkede han sammen med sin fader næsten hundrede års medlemskab. Han havde i 1955 modtaget selskabets æresbæger for sin indsats i belgieravlen. Godsejer *Boserup,* Saltofte, er tidligere nævnt som planteavlsudvalgets formand, og den tredie var den sympatiske og fine gårdejer *Anders Andersen,* Søgaard i Odsherred, i mange år medlem af bestyrelsen. Fra Vognserup og Severinsminde kom de to brødre

Teisen, som begge døde tidligt, fra Mineslund forpagter *Sass* og fra amtets yderkanter den elskværdige og festlige lensbaron *Holger Reedtz-Thott,* Merløsegaard, og forpagter *Kipp* fra Bonderup og i senere år forpagter *Kold Petersen,* Eriksholm, en altid villig deltager i mødernes diskussion. Men ganske særlig eet navn var gammelt i selskabet, *Lunn* fra Knabstrup, og i mange år repræsenteredes dets fjerde generation i selskabet af forpagter *Fr. Lunn,* et af de mest trofaste medlemmer og en kyndig mand i selskabets og amtets historie. Længe kom gamle proprietær *Jørgensen,* kendt udover landet som belgiermand, og fra sparekassen godsejer *Knipschildt,* Svinningegaard, søn af forpagteren på Lerchenborg. Kun af og til sås godsejer *Carl Lawaetz,* Kaalund Kloster, men når han kom, var han en mand, der lyttedes til, levende og særpræget som landbrugets talsmand. Fra gårdene ved Tissø var det forpagter *Petersen,* Vedbygaard, først fader, så søn, og forpagter *Helge Hvidt,* Frihedslund, forpagter *Wester,* Selschausdal, og godsejerne *Fonnesbech Wulff,* Vesterbygaard, og *Smidth,* Hallebygaard, og endelig den, der kom flittigst af alle, kammerherre *Mogens Grüner,* Sæbygaard.

Arbejdet som selskabets sekretær var fra 1945 gået over til konsulenten, men efter landinspektør Rørups afgang i 1921 havde været først proprietær *van Deurs,* Høng, og derefter proprietær *Hessellund,* Stengaard, og begge var meget påskønnede i sekretærarbejdet. Hessellund var tillige i dyrskueudvalg og i sparekassens tilsynsråd.

En særlig omtale tilkommer dyrskuernes faste stab gennem disse senere årtier. I spidsen stod grev Bernstorff og senere Niels Boesen, Chr. Grüner og S. A. Timm, og som sikre hjælpere havde de først inspektør Funder og forpagter Frandsen, senere Frede Jensen, Jyderup skov, og proprietær Lind, Tornvedgaard, og så konsulenterne på hvis kræfter der blev trukket hårdt.

Kasse og billetsalg havde hvert år de samme dygtige damer fra Jyderup by, og bag tombolaens brogede billede af gevinster stod fru Karen Grüner med sine hjælpende damer og herrer.

På dyrskuepladsen mødte de af selskabets medlemmer, der skulle være med som dommere. I ringen for belgiske hopper var det i mange år gårdejer Karl Poulsen, Ebbeløkke, og den unge hofjægermester Dinesen fra Kragerup, interesseret iagttaget af kyndige belgierfolk som Poul Jørgensen, Særslevgaard, og Fredløv Jørgensen, Fårevejle. Ved oldenborgerne var det hofjægermester Estrup, Kongsdal, og proprietær Ollendorf, Dorthealyst, hyppigt med en af de sorte fra Helgogaard, Trønninge, i ringen. Frederiksborgerne havde som dommer gårdejer N. A. Petersen, Brokbjerggaard, og ved tyrene var som fællesdommer gårdejer Niels Andersen, Enggaarden, og i de sidste år gårdejer Jens Stigkær, Lumsaas.

Medens dyrskuesøndagen prægedes af det store folkebesøg, tilhørte lørdagen

landmændene fra selskabet eller landboforeningerne. De samledes ved dyrene, eller hvis de var unge ved maskinerne, hvor selskabet repræsenteredes af maskinudvalget med de skiftende formænd, godsejer Prahl, proprietær Rothe Meyer og nu godsejer Faye.

Bag hele arrangementet stod og står stadig ved hvert nyt dyrskue Jyderup by med flag på alle master og sine bedste mænd i ilden på dyrskuepladsen. Længe var det gamle isenkræmmer Gylling Folkmann og tombolaens skaber, købmand H. Hooge, der endnu ved 150-års skuet tog sin tørn med, bistået af købmand Thorsøe, og midt ude på pladsen håndværkets dirigent, tømrermester A. Christiansen.

Set ude fra er dyrskuet en farverig og munter sommerfest, men inde fra er det et hestearbejde, der begynder måneder før og først er forbi, når den sidste regning er betalt. Mange af de gamle navne er endnu med, men samtidig er en ny generation rykket frem, og ved jubilæumsskuet 1962 var det den, der havde de bærende kræfter. Godsejerne Nord, Svinningegaard, Gerh. Faye, Birkendegaard, Gorm Hansen, Nørager, og forpagterne Boserup, Saltofte, og Axel Tving, Aggersvold, havde alle deres store part i et vellykket resultat.

Årets begivenheder i det gamle selskab er stadig dyrskuet og de faste møder med foredrag og diskussion og som slut en fælles middag. Næppe nogen ønsker større ændringer heri. Men alligevel må det erkendes, at noget med årene er gået tabt. To verdenskrige og en stærkt teknisk udvikling har skabt som et skel til den tid, da adspredelserne var få, og selskabets generalforsamlinger den anden torsdag i maj og november var noget næsten fast i tilværelsen. Vejen ud og hjem er nu kort og hver dag i langt højere grad en arbejdsdag også for manden i det store brug. Denne udvikling har sat sine spor, og selskabets møder er ikke i samme grad et fuldgyldigt udtryk for medlemmerne. Dette er uden tvivl et tab for selskabets fortsatte udvikling.

150 ÅRS JUBILÆET 1962

Med stor forventning imødesås 150-året i selskabet, og man skuffedes ikke. Festdagene omkring jubilæet 1962 vil indgå som et værdigt og smukt led i selskabets historie. I tiden op til jubilæet var det stående spørgsmål, om det blev muligt at få opfyldt ønsket om et besøg af kongen og dronningen på det jubilæumsdyrskue, hvormed det gamle selskab skulle fejre 150-året. Da tilsagn var afgivet om, at kongeparret ville komme til stede ved jubilæumsdyrskuets åbning lørdag den 2. juni kl. 12 og derefter deltage i en lettere frokost på dyrskuepladsen, var glæden stor, og alt samledes om at gøre rammerne for modtagelsen så festlige som muligt.

Selskabets dyrskueplads rummede på forhånd ikke givne muligheder, men rotunden med lindetræer på pladsens højeste punkt måtte være det sted, der naturligt sigtedes på. Her rejstes da i dagene før den 2. juni to huse af træ og sammenbygget hermed en overdækket siddeplads for kongen og dronningen. Bag majestæterne var plads for de indbudte gæster, og endelig var herfra direkte adgang til det større rum, hvor frokosten skulle spises. De bedste lokale kræfter smykkede både indvendig og udvendig, og da alt stod færdigt aftenen før festdagen, var der enighed om, at der under de givne forhold næppe kunne nås mere.

Fra amtets første embedsmand, amtmand *M. J. Clausen,* havde selskabet fået den mest beredvillige støtte i alle spørgsmål vedrørende tilkørsel og tilrettelæggelse af kongens og dronningens modtagelse. Alt synes således i orden og vel forberedt, men alligevel skulle uforudsete bekymringer vise sig. Om morgenen på selve åbningsdagen kom over dyrskuepladsen et orkanagtigt uvejr med regnskyl, der væltede et stort restaurationstelt i pladsens hjørne og satte alt under vand. Regnen hørte dog op, og alle tog fat på at udbedre skaderne. Sten og grus kørtes i huller og vejspor, og efter en times tid begyndte vejret at klare op. Klokken halvtolv kom regimentsmusikken og på den store flagstang sattes det ny flag, der i dagens anledning var foræret selskabet af Jyderup sogneråd, og klokken tolv, da den kongelige vogn kørte ind på dyrskuepladsen, skinnede solen klart.

På pladsen foran lindetræerne og den rejste siddeplads for kongen og dronningen stod selskabets præsident, kammerherre Timm og frue, vicepræsidenten, godsejer Prahl, og amtmand Clausen og frue for at tage imod. Da kongen og

dronningen havde hilst på præsidiet og amtmanden, og dronningen havde modtaget blomster af kammerherreinde Timm og amtmandinde Clausen, hilste kongen på selskabets nyligt afgåede præsident, hofjægermester Junker, og overrakte ham ridderkorset. Denne særlige hædersbevisning til hofjægermester Junker vakte stor glæde hos alle.

Kammerherre Timm bragte herefter en velkomst fra selskabet og dets mænd og sluttede med et leve for Deres majestæter. Efter at »Kong Christian« var sunget, talte præsidenten og gav en fremstilling af selskabets historie og de ændringer i dets opgaver, som mere end hundrede års udvikling havde ført med sig. Bevægelsen fra et socialt betonet virke i landbosamfundet til den moderne landboforening havde naturligt fulgt den produktive fremgang, som helt havde ændret billedet i dansk landbrug.

Kammerherre *Edward Tesdorph* fik herefter ordet og bragte som præsident for Det kgl. Landhusholdningsselskab en lykønskning og erklærede dyrskuet for åbnet.

Ledsaget af selskabets bestyrelse gik kongen og dronningen nu ind til frokosten, hvor der af indbudte gæster yderligere var Landbohøjskolens rektor, professor A. Milthers, grevinde Bernstorff-Mylius, formændene for landbrugsorganisationerne i Holbæk amt og for landøkonomisk selskab i Sorø amt, dommer O. Bærentsen, politimesteren, sparekassens direktør, sognerådsformanden i Jyderup og dyrskuets ledelse.

Under frokosten, der fik et særdeles livligt forløb, havde kongen og dronningen lejlighed til at hilse på en række af gæsterne fra selskab, amt og sogn, og derefter kom som dagens afslutning den rundtur på dyrskuepladsen, der i så stor spænding ventedes på. Dette møde med kongen og dronningen blev for de mange, der var forsamlet på pladsen, dagens store begivenhed.

Besøget var dermed forbi, og efter at amtmand Clausen havde udbragt et leve for Deres majestæter, kørtes tilbage til Fredensborg slot. Til stor glæde for Jyderups beboere lagde kongen tilbageturen gennem hovedgaden i Jyderup stationsby, der således fik sin part af festdagen. Megen tak gik til kongen og dronningen fra det gamle selskab og dets medlemmer for den store oplevelse, som besøget blev for alle.

☆

Efter traditionerne fra selskabets tidligere jubilæer måtte 150-året ikke alene have sit jubilæumsdyrskue, men også en festaften for selskabets medlemmer. Begge dele var meget gerne henlagt til fødselsdagen den 2. juli, men det store skue på Bellahøj i den sidste uge af juni umuliggjorde et lokalskue den 2. juli. Derfor rykkedes jubilæumsskuet til den 2. juni, medens festmiddagen blev på selve fødselsdagen.

For at gøre den største medlemsdeltagelse mulig blev festen holdt i restaurant Strandparken i Holbæk, og under festlige former samledes her 135 af selskabets medlemmer med damer og en række indbudte gæster mandag den 2. juli kl. 19,00. Mange hilsener og blomster var sendt til jubilæumsfesten, således fra De samvirkende sjællandske Landboforeninger, Sammenslutningen af Husmandsforeninger i Holbæk Amt, Holbæk Slagteri, D.L.K., flere af selskabets medlemmer og fra S. P. Jensen & Co. i Kalundborg en meget smuk sølvklokke.

Da alle var samlede og musikken stemte i, gik man til bords, og takket være en udmærket bordplan fandt enhver let sin plads. Præsidenten udbragte som det første et leve for kongen, der efterfulgtes af »Kong Christian«, og derefter oplæstes den telegramhilsen, der afsendtes til kongen. Senere under middagen kom en hilsen og tak med Hans majestæts gode ønsker for jubilæumsfesten.

Der herskede fra det første øjeblik en særdeles god stemning, og den fortsatte hele aftenen. Taleren var mange og udmærkede og bidrog sammen med gæsternes gode humør til, at alt fik den rette jubilæumskarakter.

Efter middagens første ret talte præsidenten, kammerherre Timm for det gamle selskab og mindedes tiden bag dets oprettelse og stifternes ønske om, at dets virke måtte blive til gavn for fædrelandet. Taleren forsatte med en omtale af selskabets virksomhed og de mænd, der op til vore dage havde båret det fremad og vendte sig her til sin borddame, grevinde Bernstorff, i erindring om grev Bernstorffs år i selskabet og tillige til hofjægermester Junker, selskabets nylig fratrådte præsident.

For selskabets fremtid udtrykte kammerherre Timm det ønske, at den kreds af unge medlemmer, der i dag var med at fejre selskabet, ville stå rede til at tage arbejdet op i årene, der kommer, og at selskabet fremover som forhen måtte evne at bevare stifternes grundtone af noget uvisneligt dansk.

Efter talen blev sunget »Vor hjemstavns jord, du danske muld«, skrevet af Anders Finsing og tilegnet selskabet i anledning af 150-året. Alle glædede sig over de smukke vers og sendte digteren en venlig tanke.

Gæsterne havde nu ro til stegen, og efter denne gav vicepræsidenten, godsejer Prahl, der var aftenens fortrinlige dirigent, ordet til gårdejer Jens Stigkjær, Lumsaas, formand i Odsherreds Landboforening. På amtets tre landboforeningers vegne lykønskede Jens Stigkjær det gamle selskab og udtrykte sin respekt for dets evne til at være sig selv på en god og værdig måde i en tid, hvor ensretning var knæsat overalt. Med nogle personlige ord til præsidenten overrakte han en meget smuk kgl. porcellænsfigur som landboforeningernes gave til selskabet.

Talerne kom nu hurtigt efter hinanden, først amtskontorchef Quist, der bragte en hilsen fra Holbæk amt og amtmand Clausen, der var bortrejst på

ferie. I muntre ord talte han til selskabet og sluttede med de bedste ønsker for fremtiden.

Godsejer Bøttger, Dragsholm, talte for damerne og fremhævede, at det var første gang i selskabets historie, at damerne var inviteret og ved deres nærværelse skabte den rette stemning af fest. Taleren udtrykte håbet om, at dette tegn på en ny tid ikke måtte komme på tværs af selskabets gamle formålsparagrafer.

Herefter bragte dommer Bærentsen i hjertelige vendinger en hilsen fra selskabets ældste barn, Holbæk Amts Sparekasse, og takkede for selskabets indsats for sparekassen i svundne år.

Efter at have sunget »Danmark nu blunder den lyse nat«, rettede kammerherre Timm en tak til godsejer Chr. Grüner for hans mangeårige arbejde for selskabet, og under hjerteligt bifald fra alle fik Grüner overrakt selskabets store sølvbæger med tak for uselvisk arbejde gennem 43 år. Godsejer Grüner takkede og hyldede som det ældste medlem selskabet for dets virke og indsats for medlemmerne.

I meget venlige ord takkede grevinde Bernstorff for indbydelsen til festen og tillige de to præsidenter, Junker og Timm, for deres arbejde indenfor selskabet og mindedes, hvor meget dette havde betydet for hendes mand.

Dirigenten, godsejer Prahl, fik derefter ordet og talte for hofjægermester Thomas Junker, som han takkede for årene i selskabet og hans betydelige indsats for dansk landbrug. Alle havde haft den største respekt for denne gerning.

For selskabets konsulenter, forhenværende og nuværende, talte godsejer Gerh. Faye, Birkendegaard, og sluttede med en hyldest til konsulent J. Chr. Tvergaard.

Fra Sammenslutningen af Husmandsforeninger i Holbæk Amt talte parcellist Axel Winther, Højby, om selskabets fremsyn, nævnte dets indsats i ældre tid, også for husmandsbruget, og takkede for samarbejde, blandt andet ved dyrskuerne.

Formanden for Sorø Amts landøkonomiske Selskab, godsejer Aage Lawaetz, Falkensten, bragte en hilsen fra det yngre søsterselskab, der var stiftet med selskabet i Holbæk amt som forbillede. Med gode ønsker for jubilaren overrakte han som gave en meget smuk dirigentklokke.

For pressen talte regnskabskonsulent Finnemann, og direktør Holst-Jensen rettede som forhenværende konsulent i selskabet en tak for årene tilbage og sluttede med et leve for konsulent Tvergaard.

Som sidste taler havde redaktør Viggo Knudsen ordet og bragte en tak fra pressens folk og mindedes selskabet som belgieravlens støtte. Med særlig glæde erindrede han toget af belgierheste ad landevejen til Bellahøj under krigen.

Dirigenten oplæste herefter en udmærket versificeret tale af forpagter Hans

Lawaetz, Refsnæsgaard, der ikke kunne være til stede, og præsidenten fik ordet for at slutte af. Han takkede de mange talere for den hyldest og de gode ønsker, der var kommet til orde overfor selskabet, og sluttede med et leve for Danmark.

Efter afsyngelsen af »Der er et yndigt land« hævedes bordet, og man kunne samles om kaffebordene og her afvente dagens sidste programpunkt, skuespiller ved Det kgl. Teater Elith Foss. Efter et kort ophold læste Elith Foss af Kaj Munks »Niels Ebbesen« og sluttede med forskellige muntre ting af Storm P. Derefter spilledes op til dansen, og festen varede til over midnat.

SELSKABETS SKRIFTER

Jakob Holm:
Ekstrakt af Selskabets Generalforsamlings- og Direktionsprotokoller ..... 1812—1875

Anders J. Eriksholm:
Et Hundredaars Mindeskrift ..... 1812—1912

A. Vejlø:
Oversigt over Virksomheden ..... 1912—1937
Selskabets årsberetninger ..... 1913—1962

Beretninger og småtryk i Det kgl. Bibliotek

Beretninger i Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Bibliotek

Selskabets bestyrelse 1937-1962

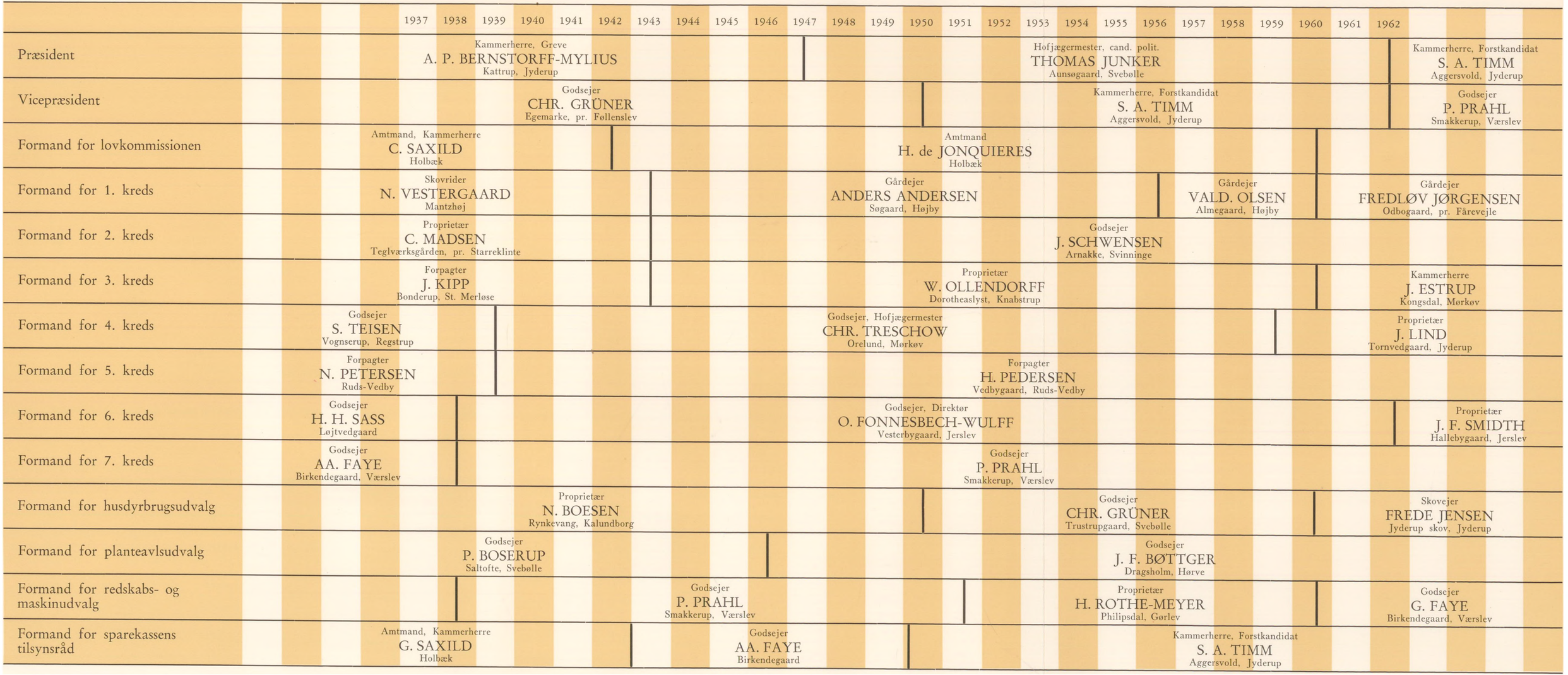

Husdyrbrugsudvalg og dyrskueudvalg 1937-1962

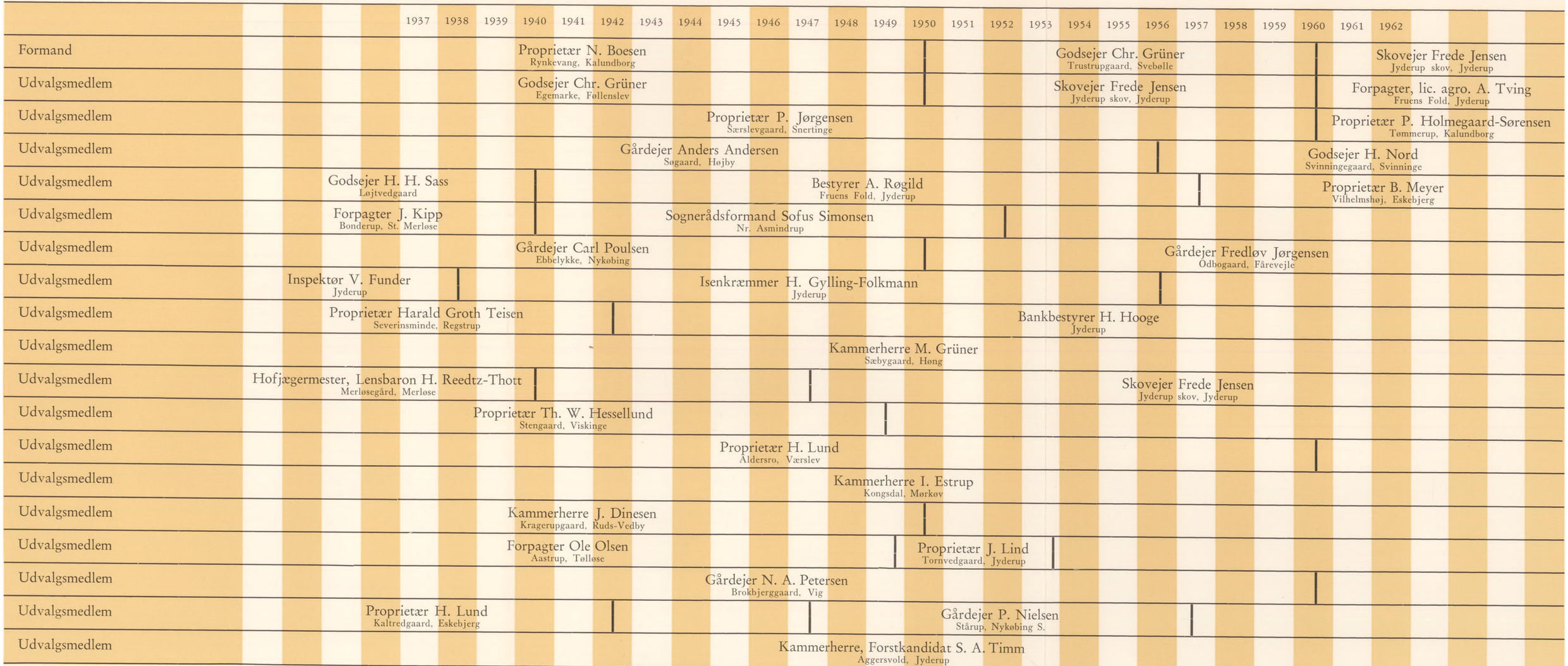

Planteavlsudvalg 1937-1962

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Formand			Godsejer P. BOSERUP Saltofte, Svebølle																	Godsejer J. F. BØTTGER Dragsholm, Hørve							
Udvalgsmedlem													Godsejer J. SCHWENSEN Arnakke, Svinninge													
Udvalgsmedlem		Godsejer S. TEISEN Vognserup, Regstrup											Forpagter CHR. KOLD-PETERSEN Eriksholm, Vipperød												Proprietær M. QWIST Bognæsgaard, Holbæk	
Udvalgsmedlem			Proprietær H. LUND Aldersro, Værslev																	Gårdejer CHR. JENSEN Brokøbgaard, Jyderup							
Udvalgsmedlem						Forpagter O. WESTER Selchausdal, Ruds-Vedby													Proprietær E. HØGH-HANSEN Kelleklintegaard, Forsinge							

Redskabs- og maskinudvalg 1937-1962

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Formand							Godsejer P. PRAHL Smakkerup, Værslev											Proprietær H. ROTHE-MEYER Philipsdal, pr. Gørlev								Godsejer G. FAYE Birkendegaard, Værslev	
Udvalgsmedlem							Proprietær H. ROTHE-MEYER Philipsdal, Gørlev											Godsejer P. PRAHL Smakkerup, Værslev								Godsejer GORM HANSEN Nørager, Ruds-Vedby
Udvalgsmedlem						Hofjægermester, cand. polit. TH. JUNKER Aunsøgaard, Svebølle								Proprietær H. PEDERSEN Viskingegaard, Forsinge												Forpagter H. BOSERUP Saltofte, Svebølle	
Udvalgsmedlem													Godsejer P. B. KASTBERG Holbæk Slot Ladegaard, Holbæk											Godsejer H. BUCHART-PETERSEN Bjergbygaard, pr. Mørkøv		
Udvalgsmedlem																				Proprietær J. H. KNUDSEN Skortskærgaard, Føllenslev							

Selskabets konsulenter 1937-1962

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
		Agronom FR. KROGH								Agronom HELGE CLAUSEN										Agronom J. CHR. TVERGAARD						